

הלכות שמחת תורה

מהות יום שמחת תורה

א. יום שמחת תורה, שבו מסיימים את התורה ושמחים בסיום התורה. [וכמ"ש בזה"ק (פרשת פנחס דף רנו ע"ב) וז"ח: ומאי עצרת כמד"א זה יעצור בעמי ולית עצר אלא מלכות, ונוהגין למיעבד ישראל עמה חדוא, ואיתקראת שמחת תורה ומעטרין לס"ת בכתר דיליה" וברי"ץ גיאיות (הל' לולב) שנתכנה יום שמחת תורה מחמת סיום התורה, ובשבולי הלקט (עמ' שעב) וברמ"א (סי' תרס"ט ס"א) "וקורין יו"ט אחרון שמחת תורה, לפי ששמחין ועושים סעודת משתה לגומרה של תורה"].

ב. יום שמיני עצרת. יו"ט ויום דין. [עי' כתבי הגריש"א (סוכות עמ' לד)].

ג. שמחה עם הקב"ה מחמת שקשה עלי פרידתכם, [בכמ' בסוכה (דף נה ע"ב) משל למלך שעשה סעודה לעבדיו עשו לי סעודה גדולה ליום אחרון אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה ממך, ויש בכך אריכות ואכמ"ל].

דינים הנוהגים בערב שמיני עצרת

לפי האריז"ל יש לומר שנים מקרא של וזאת הברכה ביום הו"ר, ועכ"פ יש לומר עד שמתחילים לקרוא בראשית. [ונתבאר באריכות בשערי יוסף שמחת תורה].

יש להזהר בהוצאת חפצי מוקצה בבגדי יו"ט שלבשו בחוה"מ.

טבילה במקווה, משעה לפני חצות (עי' חמדת ימים ח"ד עמ' תנט) ואך מי שטבל בעלות השחר בהו"ר, יחזור ויטבול, ואינה חיוב מעיקר הדין ונתבאר בשערי יוסף יו"ט.

חיוב שמחה לנשים, אין חיוב לקנות עוד בגד. ואי"צ להחמיר בכך.

נתינת צדקה כדין ערב יו"ט, ונתבאר בשערי יוסף יו"ט.

סעודה בערב החג - יזהר משעה עשירית שלא לאכול פת, כדי לאכול בלילה לתאבון. וככל הפרטים בשערי יוסף שם.

הקזת דם, ככל ערב יו"ט.

הדלקת נרות ככל ערב יו"ט, ובשמחת תורה שחל בשבת, יש להזהר לברך להדליק נרות של שבת ויו"ט. וכן לכתחילה אין לברך שהחיינו בהדלקה.

שכח יעלה ויבוא במנחה - מי ששכח להתפלל יעלה ויבוא בתפילת מנחה, ונזכר בצאת הכוכבים, אינו יכול לחזור ולהתפלל תשלומין, כיון שאומרים ביום חג שמיני עצרת הזה, וכן אין נדבה ביו"ט. (שו"ע סי' קח סי"א ובא"ח פרשת משפטים ה"ז).

תפילה וקידוש מפלג המנחה - אין להתפלל ולקדש מפלג המנחה עד צאת הכוכבים. (שער הציון סי' תרס"ח סקי"א).

דיני פרידה מהסוכה

נהגו לשבת בסוכה לפני סיום החג, ויש נוהגים לברך לישב בסוכה, אף אם אינו יכול כביצה מזונות, כיון שנכנס לסוכה לקיים מצות סוכה (הגרש"א והו"ד בהליכות שלמה פי"ב ס"ז) אמנם להלכה אין לברך לבני אשכנז: אלא א"כ אוכל כביצה מזונות ולבני ספרד: אין לברך כלל לישב בסוכה, כיון שצריך לאכול כדי שיעור קביעות סעודה, ובשעה זו אסור לאכול שיעור קביעות סעודה, [וכמבואר בשו"ע סי' רמ"ט].

וכשיוצאים מהסוכה אומרים "יהי רצון מלפניך או"א שנזכה לישב בסוכה של לוויתן". (רמ"א סי' תרס"ז) ונהגו להוסיף ולשנה הבאה בירושלים (סידור אוצר התפילות מספר ודובר שלום)

ונהגו עוד אנשי מעשה לנשק את הסוכה לחיבוב מצוה. (כמו שכתב בשל"ה הקדוש והו"ד בבאר היטב סי' תע"ז סק"א במשנ"ב סי' תע"ז סק"ה, ובכה"ח סי' תרס"ז סק"ז).

סוף זמן הישיבה בסוכה

יכול לשבת בסוכה אף בבין השמשות של היום שביעי שהוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה. עד צאת הכוכבים, ואין בכך משום בל תוסיף, כיון שהוא ספיקא דאורייתא לחומרא, [עי' סוכה מו ע"ב, ולהלן במשנ"ב שחייב לאכול בסוכה, ובמעשה איש ח"ז עמ' קנו שהחזו"א ישב בסוכה בבין השמשות, ובדינים והנהגות (פרק כ' סט"ו) וכ"כ אורחות רבינו ח"ב עמ' שו, שהקה"י היה יושב כל בין השמשות ע"ש]. ומותר אף להכנס לסוכה לאחר בין השמשות, [ועיין במשנ"ב (סי' תרס"ח סק"ה) שבא לסעוד יכנס לסוכה, ומשמע שרק שבא לסעוד, ועיין בספר חמד משה סימן תרס"ח ס"א (והובא דעתו בשער הציון סימן תרס"ח ס"ק י"ג), שמסתפק האם בבין השמשות של כניסת שמיני עצרת רשאי לכתחילה לאכול בסוכה בלא ברכה, או דלמא כיון שנכנס לספק ברכה עדיף שלא לאכול, ונראה דעדיף ספק ברכה אבל שיהיה איזה ספק קיום מצוה, מחמת שאין איסור להכנס לסוכה בלא ברכה, וגם לדעת השו"ע בסימן תרל"ט ס"ח שא"צ לברך רק על אכילת פת. וע"ע בספר חקרי הלכה (ח"ב סימן ו) שהביא שדעת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל וכן דעת הגר"א"ל שטיינמן זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א שעדיף לקיים מצוה בספק מאשר ליבטל ממנה לגמרי, ועי"ש באריכות בזה, ובספר אגן הסהר (ח"ב עמ' 551) הביא מהגר"א גינחובסקי זצ"ל שהוכיח מהמשנה בעירובין דף לט ע"א דמתנה אדם על הכלכלה עי"ש, והוכיח שמוטב לקיים ספק מצוה. יעו"ש].

קיבל תוספת יו"ט

ואף אם קיבל תוספת יו"ט יכול לשבת בסוכה. (נח' בזה האחרונים, עי' ט"ז ריש סי' תרס"ח וסי' תר, ולמעשה נראה דיש להקל בזה, כיון שהתוס' יו"ט בעיקרה היא למלאכה, ולא לשאר דברים, ולכן לא פקע ממנו מצות סוכה, וכנ"ל וכמו שהארכתי בזה בדיני תוספת שבת).

דיני פירוק הסוכה ביום הושענא רבא

סתירת הסוכה

אין לסתור את הסוכה בערב הושענא רבה. (בגמ' סוכה דף מח מבואר שלא יסתור אדם סוכתו בחג, ונאמרו בדבר ג' טעמים: רש"י כתב שהוא משום שחובה לאכול בסוכה, וייתכן שיצטרך לאכול, ובר"ן כתב שהוא משום שכתוב 'בסוכות תשבו שבעה ימים', ומבואר שצריך שתהא לו סוכה כל שבעה, ובמאירי כתב שהוא משום ביזוי מצווה ופריקת עול. וגם יש לדון משום איסור סותר, ולמעשה נפסק בשו"ע סי' תרס"ו ס"א שאין לסתור את סוכתו). אמנם אם הולך באמצע חול המועד למקום אחר שיש לו סוכה ואף בהושענא רבה, אין איסור לסתור את הסוכה.¹

סגירת גגון הסוכה

ואף לסגור את גגון הסוכה יש מחמירים. (כן נראה ע"פ הנ"ל, וכן נראה במטה אפרים סי' תרכ"ה סקכ"ט שאף שיוצא לעסקיו ראויה שיהיה הגגון פתוחים, וכ"כ באחרונים). אמנם אם הולך לחמיו או להוריו, כיון שעובר למקום אחר, הרי יש לו סוכה שראויה לשבעה. וכנ"ל. ויש אומרים שבסגירת גגון, אין איסור, כיון שאינו מבטל את גוף הסוכה. [וכן הו"ד הגרי"ש אלישיב זצ"ל (סוכה עמ' מח)].

כתב לאסור כיון שמבטל את קדושת הסוכה ע"י שסותרה, והו"ד בפסקי תשובה סי' קט"ז, וכ"כ לדינא בכה"ח סי' תרל"ח אות ט'.

והסכמת הפוסקים שבמקום צורך יש להתיר, וכן כתב בשו"ת להורות נתן ח"ז סי' מ"ח ומ"ט שמוותר לסתור את הסוכה בחול המועד כשיש צורך בכך, ובתנאי שלא ישתמש בעצי הסוכה לשימוש כלשהו, וכן השיב הגר"א נבנצל שליט"א בקונ' אסיפת יצחק תשס"ו, והגר"ח"ק בספר ויכתוב מרדכי עמ' שנא השיב שיש מחמירין, ומשמע דמעיקר הדין יש להתיר. ואמנם הגרי"ש"א בשבות יצחק סוכות עמ' מח כתב שיש להחמיר בזה כדברי הר"ן שצריך סוכה כל שבעה ולכן יש להמנע מלפרק את הסוכה, ולכן דעת הגרי"ש"א שלא לעשות סוכה מתקפלת לטיולים שבקל מפרקים ומקימים אותה ע"ש, ומ"מ ס"ל שלהוריד הגגון על הסוכה מותר אע"פ שעתה הסוכה פסולה כיון שאינו מבטל בגוף הסוכה.

תבא לדינא: מעיקר הדין יש להתיר, ואף שהוא מלאכה, מ"מ כל עוד שאינו מלאכת אומן, אלא מלאכת יד הדיוט יש להתיר. וראה עוד פרטי הדין בפירוק הסוכה במה שנתבאר בשערי יוסף חול המועד.

¹ . איתא במסכת סוכה (מח.), "סוכה שבעה כיצד, גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו, אבל מוריד הוא את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יום טוב האחרון של חג". ופירש רש"י גמר מלאכול, בשביעי. לא יתיר את סוכתו, לא יתיר אגדים שלה לסותרת דהא כל היום חובתה לישן ולשנן, ואי איקלע ליה סעודתא אכיל לה בגווה. ע"כ. וכ"כ בשו"ע סי' תרס"ו ס"א "אף על פי שגמר מלאכול ביום השביעי שחרית, לא יסתור סוכתו אבל מוציא הוא את הכלים ממנה מן המנחה ולמעלה, ומתקן את הבית לכבוד יום טוב האחרון".

ולמעשה מבואר שמעיקר הדין אין איסור בזה, וכן כתב בעיקר הד"ט או"ח סימן ב' אות סח, שנחלקו בזה בני הישיבה, ולמעשה התיר בזה ע"ש, וכן כתב בשו"ת מנח"ש ח"ב סימן נח' אות לו שמעיקר הדין מותר לסתור את הסוכה בחול המועד כמו בערב שמיני עצרת ע"ש. [וע"ע בשש"כ פרק סז הערה קסז] ובביאור הדברים דכל האיסור לסתור, הוא דוקא משום שלא יהיה לו סוכה, אבל אם הולך למקום אחר ששם יהיה לו סוכה, אין בזה איסור, אלא א"כ יש בו איסור מלאכה, שבזה יש להתיר רק ע"י גוי בשעת הדחק. ולכן אם רק סוגר את הגגון והולך למקום אחר אין לאסור בזה. ואמנם בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ג ח"ג סי' כח

אך אם יש לו שני סוכות מותר. (כיון שלשיטת רש"י בזה אין חשש שמא יצטרך לסוכה, וכן נראה מדברי המשנ"ב שאם אין לו מקום אחר, וכ"כ בספר הורני חוקיק עמ' תק).

כמו כן אם יש חשש שהסוכה תהרס בגשם וכדו' מותר לפרק. [וכמו שכתב בביה"ל (סי' תרס"ז ד"ה סוכה)].

פינוי כלי הסוכה

אין לפנות בערב יו"ט את השולחנות המפות והכסאות והמזמגנים ומהמנורות מהסוכה לבית, רק מזמן מנחה קטנה. (שו"ע שם ומשנ"ב שם סק"ב).²

ישיבה בסוכה בליל שמחת תורה

בליל שמיני עצרת אסור לשבת בסוכה, משום איסור בל תוסיף, וצריך לפסול את הסוכה בערב החג, או להכניס לשם סירים או פח וכדו', אך ביום אין איסור בל תוסיף.

אסור לאכול בסוכה בשמיני עצרת משום שנראה כעובר בל תוסיף, (שו"ע סי' תרס"ו ס"א ומשנ"ב שם סק"ה) ואם רוצה לאכול ולישן בסוכה כגון שיש לו הרבה אורחים או בסוכת בית הכנסת שעושים שם קידוש.

א. אם יש גגון יסגור את הגגון סמוך ליו"ט.

ב. יסיר בערב יו"ט סמוך לשקיעת החמה, סכך ארבעה טפחים על ארבעה טפחים [40 ס"מ על 40 ס"מ], ודבר זה מועיל בין בסוכה קטנה ובין בסוכה גדולה.

ג. יכניס לסוכה סמוך לשקיעת החמה, סירים גדולים שאין דרכם להכניס לסוכה או סירים מלוכלכים או פח אשפה. (שו"ע שם) ואי"צ להשאירם כל הלילה, אלא די שיהיו בתחילת הלילה. (ביכורי יעקב סי' תרס"ו סק"ז). ואף אם לא הכניס סירים בערב יו"ט מותר להכניסם, ואף ביו"ט שחל בשבת מותר להכניס אף סיר ריק, כיון שדינו ככלי שמלאכתו לאיסור, לצורך גופו ומקומו. (וראה מה שנתבאר בארוכה בשערי יוסף מוקצה בדין סירים בזמנינו, וכן כתב בספר מאור השבת ח"ד בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל). וכשמחת תורה חל בשבת לכתחילה אם יכול יכניס סיר עם אוכל. (עי' משנ"ב סי' שח סק"ו, ובשערי יוסף שם).

ד. נשים שמשמשות בסוכה, אין צריך לפסול את הסוכה. (ע"פ המשנ"ב סי' תרס"ח סק"ו, שו"ת תורה לשמה ס' קע"ג).

ה. אם אוכל בסוכה מאכלים שאינם חייבים בסוכה מעיקר הדין מותר לאוכלם אף בלא לפסול את הסוכה. (משנ"ב סי' תרס"ח סק"ו וע"ש שיש מקילים בכל מאכל שאין מברכים לישב בסוכה, ולפי"ז לבני ספרד אף 1000 גרם מזונות אי"צ לפסול הסוכה).

סתירת הסוכה ע"י פתיחת דלת

מותר לסתור את הסוכה ע"י פתיחת דלת בליל יו"ט.³

לסתור את הסוכה מפני שאמרה תורה בסוכות תשבו שבעת ימים, וציוותה התורה שיהיה לאדם סוכה כל שבעה שראוי לגור בה כביתו, ולכן התירו להוריד את הכלים רק מפני כבוד יו"ט האחרון של חג, ע"ש. ולפי"ז כל שאין חסרון בעצם הסוכה, והסוכה ראויה לשבעה הרי אין בכך חשש, וכל האיסור להסיר מהסוכה.

³ . נשאלתי בסוכה שהדופן השלישית שלה היא דלת, האם מותר בשמיני עצרת לפתוח את הדלת, [וכן נפק"מ בהוזזת תריסים שזזים, וה"ה כל כיוצא בזה] וכך אין מחיצה, האם אסור כדין מחיצה המתרת.

בשו"ע סי' שט"ו ס"א כתב שמחיצה מותר לעשות בשבת, אבל מחיצה המתרת כגון להתיר סוכה או טלטול אסור, וכתב במשנ"ב שם סק"ד, "כגון שהיה לה רק שני דפנות ועשה מחיצת עראי לדופן ג' כמבואר לקמן בסימן תר"ל דאז חשיב הך מחיצה כבנין דעל ידה נתכשרה הסוכה וה"ה כשמתרת אותה המחיצה לטלטל על ידה במקום שאסור לטלטל דכיון דחשבינן לה מחיצה לענין היתר הטלטול חשיב בנין".

² . ונשאלתי מאת הג"ר אליעזר קרביץ שליט"א מח"ס עזרת אליעזר בזה"ל: בשו"ע בסימן תרס"ו מבואר שלא להסיר הכלים הנאים מהסוכה לפני הושענא רבה אחרי מנחה, כדי להתכונן לשמיני עצרת ושמחת תורה. וכמה טעמים יש בזה. מעתה יש לעיין בזמנינו, שמשמשים ביו"ט וכדומה בכלים נאים אולם בחול המועד משתמשים בחד פעמי וכדומה, כך שאת הכלים הנאים כבר הורידו מהשולחן ולא משתמשים בזה אחרי השטיפה עד היו"ט. האם אפשר להכין את הכלים הנאים כבר מליל הושענא רבה כגון השנה ששמחת תורה חל בשבת, האם אפשר כבר מליל שיש להכין את כל שולחן השבת בתוך הבית עם הכלים הנאים של כל שבת כפי הרגלו בכל שבת להכין השולחן בליל שיש, או שאין לערוך את שולחן השבת מוקדם, כי כל עוד עלינו להראות שעיקר הדירה זה בסוכה, אי אפשר להראות שיש לנו כבר שולחן בתוך הבית של קבע, וממילא הגם שהכלים נאים נמצאים בארון שטופים וכדומה, לא לערוך את השולחן השבת בביתו מוקדם. ע"כ שאלתו.

ונראה שכל הטעם שאסור להוריד את הכלים וכמ"ש בר"ן הידוע (דף כג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה סוכה) שהטעם שאסור

לפסול את הסוכה ביו"ט או בשבת

ובמקום הצורך מותר לו להכניסם אף בליל יו"ט. (עי' שער הציון שם סק"ב).

לישן בסוכה בלילה

מותר לישן בלילה בסוכה או לאכול סעודת הבוקר בסוכה ואין בזה איסור בל תוסיף. (ביכורי יעקב סי' תרס"ו סק"ד, ועי' בא"ח ש"א וזאת הברכה הט"ז ובדברי שלום עמ' שלט).

לישן בסוכה בחו"ר מעט קודם שמחת תורה

אם הולך לישון בהושענא רבא אף אם יודע שאולי יקום בשמיני עצרת, או מעט זמן קודם שמחת תורה, ואין לחשוש בזה איסור בל תוסיף⁴.

ישיבה בסוכה ביום טוב שני לכן אר"י בחו"ל

בן ארץ ישראל שנמצא בחו"ל בסוכות, אף בחו"ל יש מנהגים האם צריך לשבת ולאכול ולישון בסוכה בשמיני עצרת, [ויש נוהגים שיושבים ולא מברכים], ולכן בן ארץ ישראל שנמצא בחו"ל ביו"ט שני, **אם הוא מתארח אצל אחרים**, ישב איתם בסוכה, אבל לא יברך, [ולא יענה אמן על ברכת לישיב בסוכה], ויטעם בצינעא קצת מאכלים מחוץ לסוכה ולגבי שינה ישן בבית ויאמר שישן בבית מפני הצינה⁵, אבל אם הוא אם נמצא בבית לבד או עם בני ארץ ישראל, פטור מישיבה בסוכה.

ולפי דברים הנ"ל גם בשבת או ביו"ט של סוכות, נראה שאין בזה איסור.

נראה כמה טעמים שמותר.

א. מדברי השו"ע סי' תרס"ז ס"א שרק אינו יכול לפחות את הסוכה מחמת שהוא יו"ט ומותר היכר, ומוכח שבלא דין יו"ט של מוקצה, באופן שאינו מעשה איסור ליכא איסורא. וכמו שמותר להכניס סיר לסוכה שיש בה אוכל וכמ"ש שהו"ד הגריש"א במאור השבת ח"ד עמ' רלז, [ואף שיש בסיר אוכל, כיון שהוא לצורך גופו ומקומו] ואף שהוא מתיר, והכא נמי אף שמתיר, מ"מ אין בזה איסור. ושו"ר שכם הו"ד הגר"ק בחוט שני (שבת ח"ב פרק לו סק"א) שמחיצה התלויה על ציר ומשמשת כדופן לסוכה שמותר לעשותה, וכמ"ש בשו"ע (סי' שי"ג ס"ג) שמותר לנועל דלת של רחבה שמאחורי הבתים, אם יש לה ציר, שכיון שיש לה ציר, ניכר שאינו בונה, אלא רק נועל דלת, עכת"ד, והכא נמי כיון שרק פותח דלת, נראה שאינו בכלל סתירת מחיצה המתרת.

ב. אינו נחשב מחיצה המתרת שאסור מדין אוהל, כיון שאינו עושה מעשה בידים והדלת קיימת.

ג. אין איסור לפסול את הסוכה, כמו בסתירת הגג שמותר ביו"ט וכמ"ש ברמ"א ובמשנ"ב סו"ס תרכ"ו, ואמנם הו"ד הגריש"א בשבות יצחק (זמן שמחתנו פ"ו ס"א) שבסגירת הגגון או בהורדת דופן הרביעית אינו מבטל ממנו שם סוכה, וכן אינו מבטל את גוף המצוה של הסוכה בהורדת הגגון על הסכך, ולכן מותר אף לפני שמיני עצרת, עכת"ד, ולדבריו לכאורה בשמיני עצרת יהיה איסור.

ד. שוב ראיתי בשש"כ (פכ"ח סל"ד והערה קלג) שכתב לגבי סתירת מחיצה המתרת שבעודה מתרת אסור לסותרה, אבל בשעה שאינה נצרכת להתיר, מותר לסותרה, אבל אם כוונתו בסתירתה רק כדי לבטל דין המחיצה כגון שסותר את הדין המחיצה כדי לצרף אנשים למניין, הסתפק הגרש"א ונשאר בצ"ע, עכת"ד, ואמנם בנ"ד שאינו צריך בעצם סתירת המחיצה, נראה שאינו בכלל מחיצה המתרת, ובפרט לפי מש"כ בצד א', שכיון שאין כאן עשיית מחיצה.

⁴ . בגמ' בעירובין דף צו ע"א אלא מעתה הישן בסוכה ילקה, ובמרדכי סי' תשע"ב כתב בשם הראב"ה שאסור לישן בשמיני בסוכה משום בל תוסיף, ובשינה ליכא היכר, ולפי"ז נראה דהיינו דוקא שהולך לישן בסוכה בכוונה שמתכוין למצוה, ובגמ' בר"ה דף כח ע"ב הספיקה שלעבור בזמנו לא בעי כוונה שלא בזמנו בעי כוונה לעבור וקימ"ל גם דמצוה דאורייתא צריכות כוונה כמבואר בשו"ע סי' ס' שמעכב, וכן נראה ממש"כ בחידושי הריטב"א בר"ה דף טז ע"ב ד"ה כדי לערוב וז"ל: ועוד י"ל שאין בל תוסיף אלא במה שמוסיף מדעת עצמו כגון כהן שהוסיף ברכה אחת משלו וכן ישן בשמיני בסוכה במתכוין למצוה וא"נ במה שאירע קרי (פ"י במקרה) שנתערב מתן א' במתן ד' אבל במה שעמדו חכמים ותקנו לצורך ליכא משום בל תוסיף ולא משום בל תגרע שהרי קבעו ב' ימים טובים וישנים בשמיני בסוכה מדריבהם אע"ג דידעינן בקביעא דקיחא וכו' כללו של דבר בכל מה שתקנו חכמים לצורך משום גדר וסייג ליכא משום בל תוסיף עכ"ל. וכן נראה בעיקרי הד"ט או"ח סי' ר"א אות סב, ועי' עוד בשו"ת יביע אומר ח"ט סי' סב אות א, ועוד נראה בזה מה שמבואר בגמ' בסוכה דף מז ע"ב אמר רבי יוחנן דסוכה אסור בשמיני מש"כ אתרוג ואמרינן שם בגמ' א"ל רב פפא לאביי לר' יוחנן מאי שנא סוכה מאי שנא אתרוג א"ל סוכה דחזיא לבין השמשות דאי איתרמי ליה סעודתא בעי מיתב בגויה ומיכל בגויה אתקצאי לבין השמשות ומיגודאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא דשמיני אתרוג דלא חזי לבין השמשות לא איתקצאי לבין השמשות ולא אתקצאי לכולי יומא עכ"ל וכן כתב בשו"ע סי' תרס"ז.

⁵ . שערי תשובה (סי' תרס"ח סק"ג) בשם הברכ"י, וכתב שצריך לעשות בצינעא שלא ירגישו בו בני בחו"ל ויבואו לזלזל ביו"ט שני, ולכן אם נמצאים בני אר"י לבד אף אם הם קבוצה גדולה, נראה דאין חייבים לשבת בסוכה.

פסקים דיני הזכרות בתפילה בשמיני עצרת והלכות

ישיבה בסוכה לבני חו"ל באר"י

בן חו"ל שנמצא באר"י בשמיני עצרת [ונוהג בחו"ל לאכול ולשבת בסוכה] אינו צריך לאכול בסוכה אם הוא מתארח אצל אחרים, אבל אם הוא בפני עצמו יאכל בסוכה, והמיקל יש לו על מה לסמוך.⁶

דיני הזכרות בתפילה בשמיני עצרת

יזהר לכיון בתפילה כי ביום הזה התפילות מתקבלים. וכמ"ש בזה"ק. ומותר לבקש ברוחניות ביום שמחת תורה, [וכנתבאר בשער יוסף דיני בקשות ושאלת צרכים בתפילה].

יתפללו תפילת ערבית בניגון יפה ובשמחה ובטוב לבב. (חזו"ע סוכות עמ' תנה).

ביום שמיני עצרת בתפילה, בקידוש, בברכת המזון, אומרים את "יום שמיני חג עצרת הזה". (שו"ע סי' תרס"ח ס"א, אך אין לומר יום חג שמיני עצרת, והארכתי בזה בכתביי בארוכה, ואומרים עצרת ולא העצרת, עי' משנ"ב סק"ג שכתב בשם הפרי מגדים שיש לומר בלא ה' ואולם המהרש"ל והט"ז כתבו שיש לומר שמיני עצרת חג הזה, ואמנם בלבוש כתב כמו שכתב בשו"ע לומר שמיני חג העצרת הזה, ושכן הסכים בא"ר בשם כמה ראשונים ושכן כתב בביאור הגר"א, ולמעשה אומרים שמיני חג עצרת, וכ"כ בבב"ר סק"א ובש"י ברכה סק"א ובמועד לכל חי סי' כ"ה ס"ד וכ"כ בכה"ח סק"ד ובבא"ח פרשת וזאת הברכה סי"ב).

אם טעה ואמר חג הסוכות וחתם בברכה "מקדש ישראל והזמנים" לבני אשכנז אינו חוזר, ולבני ספרד: חוזר ויעשה תנאי של נדבה ויאמר אם אני חייב לחזור ולהתפלל הריני חוזר ומתפלל כדין, ואם איני חייב לחזור ולהתפלל תהיה תפילה זו תפילת נדבה. (בגמ' בסוטה דף מח ע"ב נראה ששמיני עצרת נקרא חג הסוכות, וכ"כ בחיי אדם כלל כח אות טו וכ"כ בהליכות שלמה פי"ב אות ח' ובשו"ת צי"א ח"י סי' כח אות ב', ואולם בבא"ח וזאת הברכה אות יב כתב דיש לחלק בזה, שהרי לא התכוין לזה וכ"כ בשע"ת שם סק"ב בשם הברכ"י שם אות ב' שלא יצא, וכ"כ בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מ' תשובה א', וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סי' נ"א ובחזו"ע סוכות עמ' תנא, ואולם מנהג בני אשכנז שבמשנ"ב שם סק"ב הביא בזה מח' ובשו"ת אג"מ או"ח ח"ג סי' צ"ז כתב שאינו חוזר).

אם לא חתם את הברכה לכו"כ יחזור לותתן לנו וכו'. (משנ"ב שם סק"ב).

בשמיני עצרת שחל בשבת מזכירים את יום השבת הזה אם לא הזכיר שבת לא באמצע ולא בחתימה לא יצא יד"ח, וכן ה"ה להיפך אם הזכיר שבת ולא הזכיר יו"ט לא יצא יד"ח. (כמבואר בסי' תפ"ז, וכמ"ש בשערי יוסף ר"ה שחל בשבת).

דינים הנוהגים כליל שמחת תורה

קידוש כליל שמחת תורה

נהגו לעשות קידוש, וראוי שיקפיד לאכול כזית מזונות, ובהרבה ישיבות נהגו לעשות ההקפות אחרי סעודת יו"ט, ואף שיש שהקפידו בזה להלכה אין איסור בזה. אמנם כליל שמחת תורה שחל בשבת, יש מקפידים שלא לעשות קידוש, כיון שיש אומרים שאין מקיימים קידוש במקום סעודה בפת הבאה בכיסנין, וצריך לאכול לחם, [וכמ"ש בתוס' פסחים קא ע"א ד"ה טעימו] וברא"ש (פרק בתרא דפסחים סימן ה') ובשו"ע (סי' רע"ג ס"ה) אמנם להלכה מעיקר הדין יוצאים יד"ח קידוש במקום סעודה במיני מזונות, [כדעת רוב הראשונים שיוצאים יד"ח סעודת שבת במיני תרגימא, וכמ"ש ברבינו ישעיה (סוכה דף כז ע"א) ובשבולי הלקט (סי' צג) ובחידושי הר"ן (שבת דף קיז ע"ב) ובמאירי (ברכות דף מט ע"א) ובשער הציון (סי' רח סק"ס), וכ"כ בשע"ת (סי' רע"א ס"ד) שיש להסתפק בכך, ולדינא כתב במג"א (שם סק"א) ובמשנ"ב (שם סק"ו) שיוצאים יד"ח קידוש במקום סעודה במיני מזונות].

קריאת התורה כליל שמחת תורה

יש מבני אשכנז שנהגו לקרוא בתורה כליל שמחת תורה וקוראים ג' קרואים בפרשת וזאת הברכה (רמ"א סי' תרס"ט ס"א ומשנ"ב שם סק"ו).

והטעם הפטור בזה יש לומר שמאחר וישיבה בסוכה בשמחת תורה באר"י הוא דבר שבפירוסיא ע"כ הם פטורים מהסוכה, ועוד כיון שיש חילוקי מנהגים אם יושבים בסוכה בשמיני עצרת בחו"ל אז בני חו"ל מנהג אבותיהם בידיהם אבל באר"י אין להקפיד, וכן שמעתי מהגרע"פ כיון שמעיקר הדין אין בו דיני יו"ט שני ובפרט בכל הצירופים הנ"ל.

⁶ . כן כתב בג"ד בשו"ת יחו"ד (ח"ב סימן עו) [ובחזו"ע (יו"ט עמ' קנ), ובחזו"ע (סוכות עמ' תעט), וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ט חאו"ח סו"ס סב)] ובשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כג תשובה יא) כתב שאם קשה לו להטריח את המארחים להכין לו בנפרד יאכל עמיהם ופטור מהסוכה. וכן ראה בלוח אר"י שפטור מן הסוכה ושכן נהג החת"ס וכמ"ש בשו"ת כתב סופר או"ח סימן קכ,

פסקים סדר התפילה בשחרית והלכות

ונוהגים לומר חצי קדיש לאחר קריאת התורה, [וכ"כ בקיצור שו"ע (סימן קלח ס"ז) ובסידור היעב"ץ, ובקונטרס מנהגי בית הכנסת לדרמן, וכן השיב הגר"ק בקונטרס דקדוקי מצוות (סוכות עמ' מ')].

ויש שנהגו לומר קדיש שלם, [וכ"כ בשלמי תודה (סוכות עמ' תתקפ) בשם הגר"ק כיון שהוא נחשב כסיום התפילה].

הקפות לאחר סעודת יו"ט

ישנם ישיבות שעושים הקפות לאחר סעודת יו"ט, ויש שהעירו שאין לעשות את ההקפות אחרי סעודת יו"ט. (העיר הגר"ז על אותם ישיבות שבלייל שמחת תורה עושים סעודה מיד לאחר מעריב ורק אח"כ הקפות ואמר שזה דרכם של הגויים שמתוך בטן מלאה יוצאים לרקוד וזה מראה שהריקוד הוא מתוך שמחה גשמית של שובע ולא כן היהודים אלא אדרבה שמחים עם התורה ואח"כ עושים סעודה וזה מראה שהשמחה היא אמיתית ורוחנית על סיום התורה ואח"כ עושים סעודה כפי שציוונו הבורא לשתף גם את הגוף בשמחה הרוחנית.

סדר הקידוש

לאחר התפילה מקדשין על היין ואומר ביום שמיני חג העצרת הזה, ומברכים שהחיינו. (שו"ע סי' תרס"ח ס"א).

אם אמר את יום חג הסוכות הזה לבני ספרד חוזר ומקדש, ואם יש אחד שלא עשה קידוש ישמע ממנו, ולבני אשכנז אינו צריך לחזור ולקדש, ומ"מ אם יש אחר שלא קידש טוב שישמע ממנו הקידוש אך אינו חובה. (בחזו"ע סוכות עמ' תנא כתב שיש לחזור, ומ"מ נראה שלכתחילה טוב שישמע מאחר כי דעת הרבה פוסקים שאינו מעכב וכנ"ל לגבי תפילה).

אם לא בירך שהחיינו בקידוש הלילה, יברך שהחיינו בקידוש היום.

יעלה ויבוא - דינם כנתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות יו"ט.

סדר התפילה בשחרית

מתפללים שחרית כמו כל יו"ט, ולאחר התפילה אומרים הלל שלם בברכה.

מוציאים שלשה ספרי תורה.

ואומרים יהי רצון שתיתן החיד"א בספרו עבודת הקודש לשלש רגלים. כנדפס במחזורי התפילה.

אמירת י"ג מידות

בני ספרד רבים נוהגים לומר י"ג מידות בשמיני עצרת⁷, בני אשכנז נוהגים שלא אומרים י"ג מידות בשמחת תורה. (כן הו"ד הגרש"א בהליכ"ש, וכן הו"ד הגר"ק בספר שיח יוסף כיון שהוא יום שמחה, ובכה"ח סי' תרס"ח אות תסט נראה שלא אומרים י"ג מידות כיון שהוא יו"ט, וכ"כ בחזו"ע יו"ט עמ' תסט, וראה במה שהארכתי בכל פרטי הדין בזה בשערי יוסף הל' יו"ט, והכא אפשר דשאני כיון שהוא יום שמחה ויום של רחמים שאנו נמצאים בחדר המלך וכמ"ש בזוה"ק, ובכתבי הגר"ש אלישיב זצ"ל (סוכות עמ' לח) הובא שהיו שנים שהגרי"א הורה שלא לאומר י"ג מידות ואמר שהוא סבור שאחרי כל השמחה והריקודים יש מעט פחות ישוב הדעת ולכן לא מתאים לומר י"ג מידות.

הוצאת ספרי תורה לכמה חדרים

נהגו שבמקום שיש הרבה אנשים כיון שאם כולם יעלו לספר תורה אחד, יקח הרבה זמן, מותר להוציא את הספר ממקום למקום, ואף מותר להוציא את הספר תורה מתחת כיפת השמים לבית אחר. (כן הו"ד הגרש"א בהליכות שלמה סוכות פי"ב). ולכתחילה יוציאו את הספרי תורה קודם שהתחילו לקרוא בציבור, כיון שאם יוציאו לפני אין להוציא לכתחילה ס"ת שהציבור יצא יד"ח. [וכמ"ש בביה"ל (סימן קמ"ג ד"ה בפחות מ') וכן הו"ד הגר"נ קופשיץ שליט"א בקובץ עומק הפשט גליון ה' כ"ט תשרי התשפ"ב].

קריאה בספר ראשון

וקוראים בספר הראשון וזאת הברכה, ובשני בראשית עד אשר ברא אלוקים לעשות, ובשלישי ביום השמיני עצרת, ומפטיר ויהי אחר מות משה. (שו"ע סי' תרס"ח ס"ב).

⁷ . וכמו כל יו"ט, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף הלכות יו"ט, ובדברי שלום (ח"א עמ' שלט).

צורת קריאת השבעה עולים בשמח"ת שחל בשבת

וששמחת תורה חל בשבת, קוראים שבעה עולים לתורה, ולכן מחלקים את הקריאה הראשונה לשנים, הכהן קורא עד וישא מדברותיך, והלוי מתחיל מתורה צוה, והשלישי מתחיל מולוי אמר, וכן הלאה, והשביעי קורא ממעונה עד על במוותימו תדרוך. (לוח אר"י, ושערי חג הסוכות עמ' רפו).

עליית כל הציבור לתורה בשמחת תורה

נהגו שכולם עולים לתורה, אך אין בזה חיוב, ויש מקומות שלא נהגו בכך, [בשו"ע סי' תרס"ח ס"ב לא הביא דין זה, ובלבוש סי' תרס"ט כתב שנהגו שכולם עולים כדי לזכות בקריאת התורה ביום סיומה, ובמשנ"ב שם סק"ט כתב שנהגו בשמחת תורה להוסיף על הקוראים כמבואר בסי' רפ"ב, ע"ש, אך פשט המנהג שכולם עולים לתורה וכמו שכתב במועד לכל חי סי' כ"ה סכ"ו ע"ש].

צורת עליית כל הציבור

כל הציבור עולים, לבני ספרד: מעלים את כל הציבור לתורה בפסוקים ולאשר אמר, [ואין חשש במה שחוזרים על הקריאה כמה פעמים, וכמ"ש בשו"ע (סי' רפ"ב ס"ב) שמותר לקרות עולים הרבה פעמים, וכתב שמה שקוראים לאחר אמר כיון שאשר אחרי למי שלומד משנה להציל אותו מדין הגיהנם עם ישראל מחזיר לו טובה על זה וקורא את הקריאה שלו כמה פעמים, ועוד טעם כתב בספר ברכת מועדיך לחיים (חלק ב' דרוש יג) שכיון שהיה עניו שמשו רבינו הניחו אחרון לכל השבטים ולא הקפיד ע"ש, ואף שבכה"ח (סי' רפ"ב סק"ט) כתב שירא שמים יחמיר בכך, מ"מ בשמחת תורה נהגו להקל וכמ"ש ברמ"א וכמו שיתבאר להלן] ומנהג בני אשכנז לחזור ולקרוא את פרשיות וזאת הברכה עד מעונה, [ע"פ הרמ"א (שם) שאין לחזור ולקרוא שוב, והוסיף "חוץ מבשמחת תורה שנהגו להרבות בקוראים ונהגו כסברא ראשונה", ומ"מ כתב במשנ"ב סי' תרס"ח סק"ג, ובשער הציון (שם סק"א) שאף בשמח"ת אין לחזור על הקריאה שוב ושוב]. ויש מבני מרוקו שחוזרים על מעונה. ויש לקרוא לכהן לוי וישראל, ואם אין כהנים ולוים, יעלו ישראלים. (הגרשז"א בהליכות שלמה שם).

עליית כהנים וישראלים

ואם בקריאות הנוספות נשאר רק כהן אחד והשאר ישראלים או רק לוי אחד והשאר ישראלים [ואין עוד כהנים ולוים אפי' קטנים], בשעת הדחק אפשר לקרוא לישראל מיד לאחר הכהן או הלוי, אך יותר נכון שלא לקרוא לכהן או ללוי כלל אלא רק לישראלים. [כתב בספר עובר אורח (סו"ס אורחות חיים) שכהן שכבר קרא במנין אחר אין צריך לקרותו פעם שניה במנין שני ואין חיוב לקדשו אלא בדבר שיש לו שותפות בו ע"ש, וכן כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סימן מח) שבשמחת תורה שקוראים כמה סדרים זה אחר זה ועלו כהן לוי וישראל ובפעם השניה לא היה להם לוי אין קוראים ללוי שנית ולא לכהן פעמיים אלא יקראו כהן ומיד אחריי ישראל ע"ש, וא"כ נראה דה"ה הכא. ע"ש].

אם נשארו שניים שלא קיבלו עליה, די לקרוא מ"ולזבולון אמר" ואין צריך להתחיל לקרוא מתחילת פרשת וזאת הברכה. (הגר"ח בספר שיח הלכה ח"ג סימן קל"ה סוף סקמ"א).

דינים הנוהגים בקריאת התורה שהציבור עולים

בכל אופן יזהרו הציבור שיהיו עשרה שישמעו את הברכות וקריאת התורה, כדי שלא יהיו הברכות לבטלה. (משנ"ב סי' תרס"ט סק"ב).

ואם שמע פעם אחת קריאת התורה, ויש עשרה שמקשיבים לספר תורה, יכול לדבר לצורך, וללמוד נראה שיכול ללמוד. [כיון שמדינא דשו"ע (סי' קמ"ו ס"ב) הביא שיש אומרים שאם עשרה דצייתי מותר, ועי' בביה"ל (שם ד"ה ויש מתירין) ובערוך השולחן (שם) וכ"כ בלקט הלכות כתב בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א והטעם כיון שיצא ידי חובה במקום אחר, אך מ"מ בודאי שבעינן שיהיה עשרה שומעים כמבואר בביה"ל סי' קמ"ו ס"ב ד"ה ולקרות, ע"ש, וכן הובא להקל בדברי שלום (מועדים ח"א עמ' שמא) שנהג הגר"ש כהן זצ"ל לעיין במפרשים בזמן קריאת התורה ע"ש].

ויש להזהר שלא לצאת שהספר תורה פתוח, כיון האיסור לצאת שהספר תורה פתוח הוא אף בשמחת תורה. אך מ"מ במקום צורך כגון שהולך לקבל עליה במקום אחר או שהוא בעל קורא שם אין איסור.

עליה לתורה לשני אחים

לכתחילה אף בשמחת תורה אין לקרוא לשני אחים בספר אחד, אבל בשני ספרים אין איסור ולכן אב ובנו יכולים לעלות האחד ל'חתן תורה' והשני ל'חתן בראשית', ואף בס'ת אחד אפשר להקל בזה. ומ"מ בדיעבד אף בספר אחד מותר לעלות.⁸

עלייה לתורה לקטנים

נהגו בין בני ספרד ואשכנז שהקטנים מגיל שיודעים ללמוד גמ' ולברך כראוי עולים לתורה, ויזהרו לחנכם שיברכו בקול, ושיקרא בלחש עם הבעל קורא, ויחזיק בספר תורה בזמן הקריאה (כמבואר בשו"ע ס' קל"ט סי"א) ויש שלא נהגו בזה. [בכה"ח סק"ד כתב שנהגו שהקטנים עולים לתורה הנה הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה שמגיל שהקטנים יודעים ללמוד גמ' עולים לתורה, והוא בערך גיל תשע, ע"ש].

דינים המצויים בכל הנערים

ומ"מ אחרי שעלו כל הציבור נהגו לקרוא את כל הנערים לספר תורה כדי לחנכם במצות קריאת התורה. ועולה לתורה ומוציא את כולם ידי חובה, ולבני ספרד קוראים להם מולאשר אמר ולבני אשכנז קוראים להם ולדן אמר והלאה עד מעונה, וכן"ל [כתב בספר העתים ס' קפ"ה בשם רב האי גאון וז"ל: כמה זימנן דקרו עשרה גוברין ולאשר אמר ברוך מבנים אשר שלשוה וארבעה וחמישה ינוקי ולית בהא מילתא למיחש כדחחישיתו לברכה שאינה צריכה דכל מאי דאורחיה היא ברכה צריכה היא עכ"ל, וכן כתב בסידור רש"י ס' ש"ח וז"ל: וקורא קטן וגדול לשם הברכות עכ"ל, וכן כתב בספר המנהיג הל' סוכה ס' נ"ו וז"ל: וכל קהלה מגדול ועד קטנים קורין בתורה עכ"ל וכן כתב באורחות חיים הל' קריאת התורה, וכן כתב בספר מנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג. וכן הובא ברמ"א, ובספר המנהגים מצינו שכל הנערים עולים ביחד, וזו העליה של כל הנערים, ובמג"א ס' תרס"ח כתב לתמוה על מנהג זה ע"ש, אך למעשה המנהג שגדול עולה לתורה ומוציא את כולם יד"ח].

יש שמסרו שעליית כל הנערים הוא סגולה לזרע של קיימא, אך לא נמצא לזה מקור בדברי הפוסקים.⁹

מעיקר הדין אפשר לעשות עליית כל הנערים מיד אחרי שבע קוראים כדי שהנשים יוכלו ללכת הביתה. (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בספר אשרי האיש). ואפשר גם לעשות עליית כל הנערים לאחר תפילת מוסף במקום שיש טירחא דציבורא.

אחרי עליית כל הנערים מברכים אותם בע"פ פסוק המלאך הגואל וכו' שלא תשלוט בהם עין הרע. ונהגו לומר המלאך הגואל לפני ברכה אחרונה. (משנ"ב סימן תרס"ט סק"ד).

נהגו לפרוס טלית מעל כל הנערים, ואין בזה איסור עשיית אוהל.¹⁰

הרה"ח ה"ר לנדוי זצ"ל במאמר סיומה של תורה ומדה טובה מרובה שמזכה הילדים בברכת ברוך מבנים אשר וכו' המלאך וכו' וידגו לרוב זוכה הוא כנגד כולם. ע"ש.

¹⁰ . נשאלתי האם לדעת הגר"א ס' תקב ס"א האם מדוע אין בהחזקת הטלית בכל הנערים משום עשיית אוהל. ואכן בספר ארח דוד על רבי דוד בהר"ן עמ' קמג הובא בזה"ל: אסור לפרוש טלית על גבי חתן כל הנערים וחתן תורה מפני בנית אוהל ארעי ביום טוב עכ"ל. ויעו"ש בהערות נה שהרחיבו בזה, ובמש"כ להאריך בזה בספר מגילת ספר עניני שבת ס' יז סק"ח. וכע"ז הובא בספר המנהגים תשרי עמ' קע"א סעיף לא שהיו נזהרין בשעת קריאת כל הנערים שלא לפרוס את הטלית על ראשי המתפללים מחשש עשיית אוהל אלא איש אחד היה נכנס לטלית והשני היה נכנס אחריו וכן כולם עד שהיתה הטלית נפרסת מאלה, יעו"ש. ואמנם כתבו הפוסקים להתיר בזה, וכמו שכתב בספר מתוק מדבש לרבי יוהנתן אייבשיץ זצ"ל או"ח ס' שט"ו שהעולם נהגו להקל לפרוס החופה על הקלונסין כיון שלנו עששה אינו חשוב אוהל שעושים לכבוד התורה יעו"ש. וכן כתב לדינא בספר תהילה לדוד ס' שט"ו סק"ט כתב להתיר בזה שכיון שאוחזים בידים אין בזה משום אוהל כי אוהל הוא דוקא אם מניח את הכיסוי על איזה דבר שאז הוא כעין בית. וכן כתב במנחת שבת סימן פ' ס"ק רכד, וכן כתב בקצות השולחן ס' קכ סק"א שכיון שאינו עשוי אלא לכבוד מותר. וכן כתב בחזו"א או"ח סימן נב סק"ב דין ז' וכדמוכח מדין מת המוטל בחמה וכו' חם להם מלמעלה מביאים מחצלת ופורסים עליהם כמבואר בשו"ע ס' ש"א ס"ו. ומבואר דכיון שהוא בידים אין איסור, וכן

⁸ . בשו"ע (ס' קמ"א ס"ו) כתב שמדינא יכולים לעלות לתורה שני אחים, זה אחר זה או בן אחר האב, ואין מניחים אלא משום העין הרע, וכתב במשנ"ב (שם סק"ח) שמדינא ליכא איסורא, ובמשנ"ב (שם סק"כ) שבב' ספרים מותר, ובשערי אפרים (ש"א סל"ב) כתב שיפסיק קדיש ביניהם ע"ש. ולכאורה ה"ה בשמחת תורה. אף שיש שהחמירו בכך הגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים מס' 377 בשם הגר"ח ק, שיש להקפיד על דין זה אף בשמחת תורה, ומ"מ בחתן תורה ובחתן בראשית אפשר להתיר, כיון שהוא שני ספרי תורה כמבואר במשנ"ב ס' קמ"א סק"כ,

ומ"מ נראה שבשמחת תורה שכולם עולים, אין שייך עין הרע, וע"ע בשו"ת יח"ד ח"ג סימן נ' שאלה א' ובחזו"ע סוכות עמ' תעד, וע"ע בכה"ח ס' תרס"ט סק"א ובסי' קמ"א אות לג.

⁹ . למעשה לא מצינו מקור מפורש בפוסקים שעליית כל הנערים היא סגולה לזרע של קיימא וכן זכר, בספר לקט הלכות ח"ב עמ' תה כתב שנשאל אם מותר ליתן עליית כל הנערים דמדתמא איכא איזה צורך ליתן להכהן עליית כל הנערים, וכתב שומעתי דיש בזה איזה סגולה לילדים יעו"ש, וכן הובא בשם הגר"י זילברטשיין שליט"א בספר עלינו לשבח ע"ש, ובספר הלכות חג בחג עמ' קי כתב שהמנהג למכור עליית כל הנערים לגדול העולה עם הנערים בדמים מרובים ומקובל שהיא סגולה לבנים זכרים, וכתב שם בהערה שכן המנהג אך לא מצא לזה מקור אך רבים עשו ועלתה בידם, וכתב שם שכבר כתב כן

עליית חתן מעונה

אחר שעלו הציבור, עולה חתן מעונה, וקורא ממעונה עד אל במותימו תדרוך. ובעלייה לחתן מעונה יש סגולה לגרש את אוביו ואת שונאיו. (כ"כ בספר סגולות ישראל מערכת א' אות מ).

עליית חתן תורה

אחר כך עולה חתן תורה. ונהגו למכור חתן תורה וכן חתן בראשית בדמים מרובים. (משנ"ב שם, וכ"כ במועד לכל כחי סימן כה אות לד).

וראוי להדר שהקונים יהיו מוכתרים בתורה או גדולי וחשובי הדור והקהל. (שם)¹¹.

ומנהג בני ספרד שמתחיל לקרוא שוב מתחילת פרשת וזאת הברכה, עד סופה, (כן כתב החיד"א בספר לדוד אמת סימן אות יג ובכה"ח סי' תרס"ט סק"ב), ומנהג בני אשכנז שמתחיל לקרוא ממעונה עד סוף הפרשה. (משנ"ב שם סק"ג). ומברך ברכה אחרונה, ולא אומר קדיש.

דיני עליית חתן בראשית

מיד לאחר חתן תורה עולה ללא שום הפסק מברך חתן בראשית על ספר תורה שני לקריאת בראשית עד אשר ברא אלוקים לעשות, ומברך ואומר חצי קדיש. (כה"ח סי' תרס"ט סק"ח).

בסימנא טובא

בני ספרד שנהגו לומר בסימנא טובא, אין לומר בסימנא טובא אחרי ברכות התורה של העולה לפרשת בראשית משום הפסק, אלא אם אומרים יאמרו קודם. (מועד לכל חי סי' כ"ה סכ"ו שו"ת רב פעלים ח"ג סי' מ"ב, חזו"ע עמ' תע, ומ"מ בשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סי' ע"א כתב שאין למחות ביד המקילין כיון שנהגו אך הנמנע מזה יבורך ע"ש, וע"ע בשו"ת יחו"ד ח"ז סי' פ"ג). ויש שנהגו שלא לאומרו כלל משום הפסק ברכה בין החתנים. (מועד לכל חי סימן כה אות כא, וע"ע בדברי שלום ח"א עמ' שמג).

הדרן עלך

נהגו לומר הדרן עלך לאחר עליית חתן בראשית. (זוה"ק פרשת ויהי ערב ע"ב כה"ח סי' תרס"ט סק"ו) ולא אומרים כן בסיום פרשת וזאת הברכה, קודם קריאת בראשית כדי שלא להפסיק בין סוף התורה לתחילה (כה"ח שם, חזו"ע סוכות עמ' תע).

חתונתם וביום שמחת לבם במדה ובמשקל ובמשורה, וביותר המה צריכים להזהר בכל מה שכתבנו לעיל להתחנן כהיום הזה על אשר פגמו בתורה כי סגולת עצם היום הזה לתקן, ואין ספק כי סגולה זו תהיה ביותר נמצא בהם להתם וכלה הרשעה כולה ולהוציא יקר מזולל אשר נטמע בעמקי הקליפות ולכפר עוון ביטולה של תורה כאמור. ולכן צריכים החתני תורה להתקדש עצמן במאד מאד בכניסתם לחופה זו, כי מאחר שאמרו ז"ל שהחתן הנושא אשה מתכפרים עונותיו קל וחומר לחתן תורה הנעשה מעין דוגמא של מעלה שאם יתקדשו ויטהרו ויהרהרו תשובה בלבם ויהיו מודים ועוזבים ויתחרטו חרטה גמורה בשברון לב ויעשו חזקה מהיום והלאה לעבוד את ה' באמת ובתמים, אין ספק כי הוא יום כפור עוונם ומובטחים כי בשמחתם לא יתערב זר ולעולם לא יכשלו. ולפיכך ראויים לטבול טבילה של מצוה בכניסתם לחופה זו ולהתקדש במחשבותם ולהתבונן בחתונה העליונה הנעשה למעלה אשת נעורים עם דודה ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה, ועל כן יהיו זהירים וזריזים בתפילתם בקדושה ובטהרה ביותר מכל שאר הימים כי יש בכח תפילתם היום בהצטרפות מצוה זו לתקן ולהעלות שאר תפילות פסולות שנפסלו מחוסר כוונה בשאר הימים וגם תפילתם עושה פירות ותקובל צלותהון ובעותיהון, ועל כן הזהירו רבים מגדולי ישראל שאין ראוי שיהיו חתני תורה אלא מי שהוא מוכתר בתורה ולפחות שיהיו מגדולי הקהל. עכ"ל החמדת ימים.

הובא דעת החזו"א בספר דעת החזו"א פרק סי"ג שכיין שאוחזים את הטלית ביד מותר, וכן הו"ד הגרשז"א זצ"ל בקובץ ישורון חלק טו עמ' שנ"ט, וכן הובא בשש"כ פרק כד הערה כא, וכן כתב בשו"ת ציץ אליעזר ח"י סימן ד' אות ב', וכן כתב לדינא בשו"ת יביע אומר ח"ז או"ח סימן נה, וכן כתב בספרו הליכות עולם ח"ד עמ' ה', וכן כתב בספר מנוחת אהבה ח"ג פרק כג סט"ז, שאין בזה משום אוהל כיון שמחזיקים בידים יעו"ש. וכן כתב הגר"א נבנצל שליט"א במשנ"ב יצחק יקרא סי' שט"ו סקט"ו יעו"ש, וכן כתב לדינא בשו"ת שבט הקהתי ח"ג סימן קטז, וכן כתב בפסק"ת סי' שט"ו סק"ח, וכן כתבו בספר אורחות שבת ח"ב פרק ט' סכ"ג, ובספר הלכות שבת בשבת פרק יז ס"ב. ובספר עם מקדשי שביעי ח"ב עמ' קעח אות יג הובא שנשאל הגר"ח"ק בזה"ל: החזו"א בסי' נ"ב כתב שאין איסור אוהל במחזיקים את האוהל בידים, האם זה הטעם שנוהגים לפרוס טלית בשמחת תורה בכל הנערים ולא חוששים לאיסור אוהל, תשובה, יש שלא היו מרוצים מזה שפורסים והיה אחד בבית הכנסת שהיה כל שנה מוחה כשפסו הטלית, אבל מנהג העולם להקל בזה עכ"ל. וכן כתב להתיר הגאון רבי יצחק שאול קנייבסקי שליט"א בספר אוהל ארעי עמ' תכט וכתב שם בהערה שי"ל שאף הגר"א מתיר וגם הנודע בידוה יתיר בזה כיון שהא אין כאן מחיצות ועוד שהרי הוא לכבוד בעלמא וכמו חופה שכתב במג"א יעו"ש.

¹¹ . וכתב בחמדת ימים ח"ג פרק ח' אות יח ויט וכ', "ובפרט מן הכלל החתני תורה צריכים להזהר לעשות הדברים ביום

פסקים דיני הקידוש בבוקר והלכות

קריאת המפטיר וההפטרה

אחרי הקריאה עולה המפטיר בספר שלישי.

ואומר חצי קדיש, (כמבואר בב"י סי' רפ"ב ס"ה שבכל פעם שמפטירים בספר אחר אומרים אחריו חצי קדיש).

וקורא ההפטרה ביהושע "ויהי אחרי מות משה וכו'". (עי' מגילה לא ע"א שיש להפטיר ויעמוד שלמה, אך המנהג מזה הגאונים להפטיר ביהושע וכמ"ש באור זרוע ח"ב סי' שצ"ג, ובשו"ע סי' תרס"ח ס"ב).

עליית לחתן תורה מי שעלה לפרשת וזאת הברכה

מי שעלה לפרשת וזאת הברכה לכתחילה לא יעלה חתן בראשית, אך אם אין עלה אין חשש. (עי' שו"ע סי' קמ"ד סק"ד ובמשנ"ב שם כתב שיש להקל בזה וכ"כ במשנ"ב סי' תרס"ט סק"ב כתב שיש להקל בזה, ואמנם בכה"ח סי' קמ"ד סק"כ כתב שיש להחמיר בזה).

וכן הוא הדין שמי שעלה בפרשת וזאת הברכה שיכול לעלות חתן תורה. (משנ"ב שם).

כהן כחתן תורה או בראשית

האם כהן או לוי יכולים לעלות לתן תורה או לחתן בראשית. ואף לחתן מעונה או לכל הנערים אפשר להתיר. [ועי' שו"ת חיים שאל ח"ב סימן לח אות עכב ובעיקרי הד"ט סל"ד ס"י ובשו"ת ישכיל עבדי ח"ח חאו"ח סו"ס ל', וכ"כ בשו"ת יחו"ד ח"ג סימן נ' שאלה ב' ובחזו"ע סוכות עמ' תעו].

עליית כהן בעליית שני

כהן אין להעלותו אחר כהן אלא רק אחר ישראל, ויאמר הגבאי אע"פ שהוא כהן. (משנ"ב סי' קמ"ד סק"ב).

דיני הקידוש בבוקר

קידוש לפני קריאת התורה

לכתחילה יש לעשות את הקידוש אחרי קריאת התורה, ואפשר לעשות קידוש בין תפילת שחרית למוסף, אך יש להזהר שלא לאכול יותר מפת כביצה, ואף מפת הבאה בכיסנין, [אך קוגל תפו"א, או קוגל איטריות כיון שדינו כתבשיל אפשר להקל בזה] ומ"מ אין למחות ביד האוכלים יותר משיעור זה, כיון שמתפללים בציבור זוכרים להתפלל תפילת מוסף. אף שיש נוהגים לעשות קידוש מ"מ אין לעשות את סעודת החג אז¹².

השתתפות אבל בקידוש

אבל בתוך על השנה אביו ואמו יכול להשתתף בקידוש בשמחת תורה, כיון שהתפלל שם, ואינו צריך לצאת משם, כדין אבילות בפרהסיא¹³.

שכח רצה לאחר שאכל כזית מזונות לפני הסעודה

אם שכח להזכיר רצה או יעלה ויבוא [לבני אשכנז שחוזרים על יעלה ויבוא, כגון שהזכיר רצה בסעודה השניה ולא הזכיר יעלה ויבוא] לאחר שאכל כזית מזונות [אף שאינו מפת הבאה בכיסנין] לפני הסעודה ובירך מעין שלוש, לא יחזור ויברך ברכת המזון כיון שאפשר שיצא ידי חובה באכילת כזית עוגה. [ע"פ מש"כ בשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן ע"א שבאכילת פת הבאה בכיסנין יצא יד"ח, ועי' בערוך השולחן סי' תקכ"ט סק"ג ובשו"ת שביבי אש (חאו"ח סימן נד אות ו') ובקה"י ברכות סימן כה] אך אם אכל קוגל איטריות ושכח יעלה ויבוא, נראה כיון שדינו כתבשיל לא יוצא בו יד"ח סעודה, וצריך לחזור על יעלה ויבוא.

¹² וא"כ לכאורה אכתי א"א לקדש, כן הוכיח הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, והו"ד בפרדס יוסף החדש על ראש השנה (אות תרה), ע"ש בארוכה.

¹³ עי' שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב סי' קפ, ובפת"ש סי' שצ"א סק"ד בשם האדני פז, ובשערי יוסף פסקי הלכות אבילות פרק ט"ו.

¹² שו"ת שאילת יעב"ץ סי' מ', והנה מצינו דנח' הפוסקים האם מותר לטעם קודם קריאת התורה, וש"כ בתקון יששכר שאסור לטעום עד אחר קריאת התורה עי"ש.

ואמנם בשו"ת לבושי מרדכי תנינא סי' צ"ט כתב להקל בזה וכ"כ בשו"ת משנה שכיר ח"א סי' א', הנה איתא בירושלמי מס' ראש השנה (פ"ד ה"ח) משמע דקריאת התורה משייך שיכא לשחרית,

זמן תפילת מוסף

בשמחת תורה אפשר להקל תפילת מוסף לאחר שבע שעות, כיון שהוא לכבוד התורה¹⁴

דינייין פוטר כל מיני משקין

יין פוטר כל מיני משקים, כיון שהוא ראש וראשון לכל המשקים וכולם נטפלים לו, ולכן אינו לברך על שאר המשקים¹⁵.

ואף ששותה את היין מחמת מצוה כגון ברכת המצוות כגון בהבדלה או בליל הסדר, יין פוטר כל מיני משקים¹⁶. וכדי שיפטור את המשקים, צריך שיתקיימו כ/3 תנאים.

תנאי א' שהמשקין יהיו לפניו

א. לכתחילה צריך שיהיו לפניו, ואם לא היו לפניו מקילים שעכ"פ יהיה בדעתו עליהם¹⁷. אך בקידושא רבה או שרגיל לשותות משקין לאחר שתיית היין [כגון בחתונות וכדו'] אף אם לא היו לפניו יין פוטר כל מיני משקים, כיון שהרגילות גם להביא משקה¹⁸.

תנאי ב' שבדעתו/רגילותו לשותות שאר משקין

ב. אם גמר לשותות מהיין צריך שיהיה בדעתו לשותות משאר משקין¹⁹, ולכן אם יש רגילות לשותות וכגון בקידוש שיש רגילות, או שהיה בדעתו ומחשבתו לשותות שהוא אורח, שדעתו על כל מה שיביא בעל הבית, שאינו צריך לברך. ולכן יין פוטר כל מיני משקין בבעל הבית שחשב לשותותם²⁰, ומ"מ באורח כיון שדעתו כל מה שיתנו לו, נחשב כאילו כיון לשותותם²¹. ואם קבע עצמו לשותות יין פוטר את המשקין בכל אופן²².

תנאי ג' שישתה מהיין ולא יצא יד"ח בקידוש

ג. שישתה מהיין בעצמו, ולא רק יצא מאחר בברכת הגפן כגון בקידוש²³.

תנאי ד' שישתה שיעור מהיין

ד. שיעור השתיה, לבני אשכנז: יין פוטר כל מיני משקים רק שתה מהיין מלוא לוגמיו [של אדם בינוני], ואם טעם מעט מהיין יבקש מאחר שיפטרנו או יאכל מאכל שברכתו שהכל, ובלא זה נכון שישתה בלא ברכה. לבני ספרד: אף אם טעם כל שהוא, היין פוטר את ברכת המשקין, [ונכון לצאת מהספק שאם יכול לפטור בדבר אחר או יצא מאחר]²⁴.

¹⁴ . וכן הורה הגר"ח בדקדוקי מצוות (סוכות סעיף סד)

²² . ראה משנ"ב סק"ג ובשער הציון שם סק"ה, ובבא"ח פרשת נשא ס"ב.

¹⁵ . ברכות מא: תוספות שם ד"ה אי הכי, ושו"ע סי' קע"ד ס"ב.

¹⁶ . עי' רעק"א סי' רי"א ע"ד המג"א שם סק"א, ואולם במג"א שם מבואר שפוטר, ובשו"ע הרב שם ס"ד ובמשנ"ב שם סק"ט, וסי' רעב סק"ח, וכן הסכמת הפוסקים.

¹⁷ . משנ"ב שם סק"ג.

¹⁸ . עי' שער הציון סק"ב וסק"ג ובבא"ח ש"א פרשת נשא ס"ב, ובשו"ת יחו"ד ח"ה סי' כ', ואולם בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ט"ז כתב שכיון שהרגילות להביא משקין בקידוש הרי הם נפטרים בקידוש, ובשש"כ פרק נ"ד הע' צ"ח, ולכן נראה שאף לבני ספרד חשוב שבדעתו לפטור.

¹⁹ . משנ"ב שם.

²⁰ . שו"ע הרב בסדר ברכת הנהנין פ"ב סכ"א ובבא"ח ש"א נשא ה"ב ובכה"ח שם סק"ה, ואולם במשנ"ב סי' קע"ד סק"ג ובשער הציון סי' רח סק"ע"א כתב כן בשם יש מקילים, ואולם בחיי אדם כלל נה ס"ד שדוקא בקבע מועיל שבדעתו לשותות ובלא זה צריך לברך.

²¹ . רעק"א סי' רי"א ע"ד המג"א שם סק"א.

²³ . במשנ"ב (סי' קע"ד סק"ג) כתב שרק אם שותה המשקים טפלים לו משא"כ אם אינו שותה, ואף שהערור השולחן (שם סק"ג) הסתפק בזה, מ"מ הסכמת הפוסקים שצריך לברך. וכ"כ בשו"ת יד יצחק (ח"ב סי' נ"ד אות ב'), ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' צ' אות א') ובשו"ת יחו"ד (ח"ה סי' כ').

²⁴ . לפי הטעם המבואר בתוס' ובלבוש [להלן] ששאר המשקים טפלים לו, א"כ לכאורה שה"ה אם שותה כל שהוא. וכן מבואר בדרך החיים (סי' ע"א ס"ט), והו"ד בשער הציון שם סק"ט, ואולם בביה"ל (שם ד"ה יין) כתב "ונכון לכתחילה שמי שירצה לפטור שאר המשקין ישתה עכ"פ מלא לוגמיו [ובלא"ה יש ליזהר בזה כמ"ש בס' רע"א סי"ד] ואם לא שתה מלא לוגמיו יבקש לאחד שלא טעם כלל מן הכוס שיפטרנו בברכה על המשקין או שיברך על מעט צוקע"ר לפטור המשקין". וכ"כ הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי ח"ז עמ' כט, והוסיף שם שאין לו מאכל שברכתו שהכל לא ישתה מיין הקידוש.

ונח' הפוסקים האם אין לו משהו אחר לפטור האם יברך שהכל או לא, שהגריש"א (וזאת הברכה פי"א הערה ג') הורה שיברך, והגר"ע פריד הורה שלא יברך, ולהלכה סב"ל, ואפשר לסמוך ע"ד הדרך חיים.

פסקים דיני יין פוטר כל מיני משקין והלכות

מיין ענבים פוטר כל מיני משקים

גם מיין ענבים בכלל דין יין שפוטר כל מיני משקים²⁵. [ויש שהידרו לפטור את ברכת שהכל בדבר אחר או לצאת מאדם אחר, ונראה שאם שתה פחות מרביעית, כיון שהוא תרי ספיקא, יכולים לברך שהכל על המשקים לכתחילה].

עיצות לספק אם יין פוטר

מצינו כמה עיצות בפוסקים, כשיש ספק או מחלוקת אם יין פוטר כל מיני משקים.

א. שיברך על מעט סוכר או שוקולד לפטור את המשקין²⁶.

ב. יבקש לאחר שלא טעם מהכוס שיפטור אותו בברכת המשקין²⁷.

ג. יעשה שינוי מקום מחוץ לכיפת השמים.

ד. יכיון בהגפן שלא לפטור את שאר המשקין או שיכוין לפטור את שאר המשקין, [באופן שאינו רגיל לשתות וכנ"ל].

המשקין שנפטרים בברכת היין

מצינו כמה סוגי משקים/מאכלים שדינם כיון שנפטרים בברכת היין.

א. לבן דינו כמשקה אם שותה את הלבן דינו כמשקה, אבל גבינה שמנת מעדני חלב ושוקולד ועוד דינם כאוכלים ולא נפטרים בברכת היין²⁸.

ב. גלידה או ארטיק וכדו' כיון שנמסים מאיליהם דינם כמשקה, ולבני ספרד: נפטרת היין ולכן לא יברך עליה, וטוב לפוטרה בשוקולד וכדו'. ולבני אשכנז: אינה נפטרת בברכה היין²⁹. ולכו"ע אייס קפה וכדו' דינו כמשקה.

ג. מי שלקות - אף מי שלקות נפטרים בברכת היין³⁰.

גלידה כתב בשו"ת באר משה ח"א סימן יא אות ב' שהגלידה נפטרת בברכת היין, וכן הו"ד הגריש"א בספר וזאת הברכה עמ' צח, וכן בשו"ת אור לציון ח"ב פרק יב תשובה יב כתב שהרי הוא בכלל משקה ודינו שנפטר בברכת היין, וכ"כ בספר הלכה ברורה שם כתב שאביו בירך על הגלידה בתוך הסעודה חוץ משבת שחש שהגלידה נפטרת בברכת היין בקידוש, ואולם בשו"ת בצל החכמה ח"ג סי' קט"ו כתב שכל משקה קפוא דינו כאוכל ואין יין פוטר וצריך לברך עליו בתוך הסעודה, וכן כתב לדינא בספר הלכות חג בחג ימים נוראים עמ' נט מהא שכתבו הפוסקים שאין צריך לברך על התפוח בדבש משום שהתפוח הוא העיקר והדבש טפל, והקשה שם מה הנידון הרי הדבש הוא משקה, והוכיח מזה שבע"כ שיש לדון שאף דבש יש לו שם משקה, וכתב שם שי"ל שזה דוקא במשקים הבאים לשתיה אך דבש שאינו בא כמשקה אינו נפטר בברכת היין, וי"ל שה"ה לגלידה. ע"ש, ובספר הליכות ברכות ח"א עמ' רפג כתב שלבני ספרד גלידה מפטרת ולבני אשכנז לא נפטרת, והרי הוא תלוי כנ"ל לגבי ברכת הגלידה, ויש עוד לפלפל בזה, ובעמ' רפד כתב לדינא שלכתחילה נכון שלא לפטור בברכת היין. ולגבי ברכת הגלידה בתוך הסעודה, נתבאר בארוכה בשערי יוסף תשובות בד' חלקי השו"ע סימן ע"ז.

³⁰ במג"א (סי' רד סק"ז) כתב שמי תאנים שברכתם העץ אינם נפטרים בברכת היין, כיון שפירי נינהו, ע"ש. אבל בפמ"ג (סי' רב סק"ז) כתב שייך פוטר גם מי פירות שברכתם העץ כיון ששותה אותם דרך משקה ע"ש. וכ"כ באשל אברהם מבוטשטוש (סי' רב סי"א) ובשו"ת אג"מ (חאו"ח ח"א סי' עה) וכ"כ לדינא בחוט שני (ברכות עמ' קצז) שכיון שמי שלקות הם משקה גמור נפטרים בברכת היין ע"ש, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' יד אות ב') ובח"ח סי' קסו אות ג' חזר בו, ומכל דברי הפוסקים נראה כיון שהוא משקה הרי הוא נפטר בברכת היין שהוא ראש וראשון לכל המשקים.

ואולם רבים נוהגים כמ"ש בדרך החיים לכתחילה, וכ"כ בשו"ע הרב (שם ס"ד) ובערוך השולחן (שם ס"ב) מבואר שבטעמית מצוה אף אם שתה מעט, פוטר את המשקין בברכת היין, וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק כ' הערה יב), וכ"כ בשו"ת יחו"ד (ח"ה סי' כ') שאף בטעמית בעלמא יוצאים יד"ח, [ושם לא התנו דבעינן דוקא בסעודת מצוה], אך מ"מ לכתחילה בודאי שטוב להחמיר דלא יהיה סב"ל היכא דאפשר, ונראה שאף לבני אשכנז אם שתה מעט ולא היה בדעתו לשתות עוד, לכו"ע צריך לברך שוב.

²⁵ מצינו כמה טעמים מדוע "יין פוטר כל מיני משקים", א. בתוס' בברכות (מב.) כתב כיון שהוא עיקר המשקה וראש לכל המשקין ושאר כל המשקין טפלים לו, וכן כתב במשנ"ב שם סק"ב. ב. בלבוש (שם ס"ד) כתב שהואיל ומתוך חשיבותו קובע לו ברכה בפני עצמה, כל שאר מיני משקין טפלין הם אצלו ויוצאין בברכתו, והו"ד בחזו"ע ברכות עמ' עד, ג. בערוך השולחן (שם ס"ד) כתב שפוטר בגלל שמשמח. ולהלכה פוסקים כב' הטעמים הראשונים, ולכן ה"ה מיין ענבים פוטר כל מיני משקים, וכן השיב הגריש"א בקובץ שערי הוראה ח"א ואמנם בשבות יצחק כתב בשם הגריש"א שאינו פוטר, והגר"ע פריד שליט"א הורה שמחמת הספק לכתחילה יפטור את המשקין ע"י מאכל אחר או שימצא מי שיוציאו, [ונתבאר בארוכה בגדר מיין ענבים לכל התורה כולה, ונדפס בגם אני אודך מתשובתי בהלכות פסח תשפ"ד, ע"ש].

²⁶ עי' ביה"ל סי' קע"ד ס"ב סוד"ה יין.

²⁷ ביה"ל שם.

²⁸ פמ"ג סי' רב א"א סק"ו, הסכמת הפוסקים. ונתבאר בכמה דוכתי, עי' שערי יוסף חולים ביו"כ, שערי יוסף הרחקות ועוד.

²⁹ נח' הפוסקים האם בכלל הדין "יין פוטר כל מיני משקין" האם הוא בכלל משקה קפוא, [ראה בהערה לגבי מי שלקות] ולגבי

דיני ומנהגי ההקפות

שמחים ביום שמיני עצרת, כיון שביום זה גומרים את התורה. ונוהגים לעשות הקפות לאחר כל תפילה.

חובת ההקפות

ההקפות הם חובת ציבור, ואינם חובת יחיד³¹. והמתפללים ביחידות או נמצאים במקום שאין להם ס"ת, כגון חיילים במלחמה ישימו תנ"ך על כסא, ויעשו ההקפות³².

הקפת הבימה

ומקיפים את התיבה ושרים ושמחים לכבודה של תורה. (רמ"א סי' תרס"ט). ואפשר אף להקיף סביב ס"ת אף בלא בימה, כגון במקומות שיש הרבה מתפללים. (כן נראה שהמעלה בבימה הוא בהקפת הס"ת, ועי').

הקפות בשעת קריאת התורה

אם אין לו זמן כגון ובשעת הדחק יכול לעשות ההקפות בשעת קריאת התורה. (יש לדון אם מהני הקפות דשחרית בשעה שקוראים את קריאת התורה שקוראים הרבה פעמים כדי לעלות את כל הבני אדם, האם אפשר לעשות הקפות, הרי הס"ת פתוח וקוראים בו, ואולי א"א לעשות בו הקפות, כיון דאינו סגור, ועוד דאפשר דאף שמעלים הרבה בני אדם, מ"מ חשיב קריאת התורה שצריך להקשיב לה, כיון דהוא נמצא בשתא בבית הכנסת, ולכן אינו יכול לעשות הקפות, מדין קריאת התורה דאסור ללמוד אלא בין גברא לגברא, ומ"מ אם כבר עלו שבעה עולים יכול לומר הבקשות והתחינות כנ"ל).

הקפות סביב בנין בית הכנסת

אם יש הרבה אנשים בבית הכנסת, אינו מועיל להקיף את בנין בית הכנסת. (נשאלתי ביום שמחת תורה מה הדין להקיף את בנין הבית מדרש, האם חשיב הקפה, כי סו"ס מקיף את הס"ת שבתוך ההיכל, או דלמא דלאו שמיה הקפה, והשבתי דאי"ז נקרא הקפה, דהקפה הוא רק שמקיפים שהוא ניכר לכבוד התורה, ושמחת התורה, אבל מה שמקיף את בנין בית המדרש, אף דזה רק ההיכל, ואין חדרים אחרים וכד' בבנין בית המדרש, מ"מ אי"ז הקפה דבעינן, ולא יצא בזה יד"ח, כן נראה פשוט וברור).

מניין ההקפות

מקיפים את התיבה שבעה פעמים, כנגד שבעה צדיקים³³. ואם עושה בהקפה הראשונה שעושים בבית הכנסת שבעה הקפות, הרי יוצא בזה יד"ח³⁴.

עמידת אדם ירא שמים ליד הס"ת

יעמידו אדם ירא שמים שיעמוד ליד הספרי תורה כל זמן ההקפות. (כף החיים שם ס"ק ל"ב) כתב: תחלה וראש יניחו ספר תורה בתיבה ויהיה אצלו ירא שמים וידו אוחזת בספר תורה כל זמן ההקפות כי כן קבלתי מהמקובל המופלא

א. ברמ"א כתב להקיף את הבימה, ובלבוש כתב שמסובב פעם אחת. וכ"כ בספר שערי חג הסוכות (עמ' דש) שההקפה הראשונה היא עיקר המנהג.

ב. בא"ר (סי' תרס"ט סק"ח) כתב שמקיפים שלשה פעמים, והו"ד במשנ"ב.

ג. בשער הכוונות (דף קד ע"א) שיש להקיף כנגד שבעת הצדיקים, ובפרי עץ חיים (שער הלולב פרק ח') ובמועד לכל חי (סימן כה אות לז) ובשכנה"ג כתב להקיף שבעה פעמים, וכ"כ בעבודת הקודש להחיד"א, וכן הביא במשנ"ב שיש נוהגים לעשות ז', וכ"כ בכה"ח שם, וכ"כ בלוח אר"י שכן המנהג.

34. וכן הובא שנהג הגר"ח"ק (שיח איש סוכות ושמח"ת עמ' רכא) שהיה הולך מבית הכנסת לביתו לאחר הקפה הראשונה.

31. הלכות חג בחג (פי"ז סי"ח) ושכן נראה מדברי המהרי"ל לגבי חובת הקפות בהושענות שהיחיד אינו צריך להקיף.

32. יש לדון אם מהני להקיף מול תנ"ך כגון שאין לו ס"ת, והנה לענין ההושענות מצינו בביכורי יעקב (סימן תרס סק"ד) שהקפה היא רק מסביב לספר תורה ולכן כתב כשאין ספר תורה לא יקיפו, אולם כתב בבא"ח (ש"ר האזינו הט"ו) וז"ל: ההקפות בלולב בכל ימות החג יוכל להקיף את התיבה שבבית הכנסת אף על פי שאין עליה ספר תורה, דאין הנחת ספר תורה על התיבה מעכבת בדבר ההקפות כי העיקר לפי הסוד בזה הוא התיבה, מיהו אותם בני אדם שאין הולכים לבית הכנסת מחמת אונס ומניחים כסא אחד מן הבית ומקיפים אותו אין זה כלום דאין זה נחשב "תיבה", ועם כל זה נראה לי - מי שהוא חולה ואי אפשר לו להקיף תיבה בבית הכנסת יניח כסא בביתו ויניח עליו ספר תנ"ך ויקיף כדי שלא לבטל מצות ההקפה, והשם יתברך ברחמי לא ימנע טוב להולכים בתמים: עכ"ל.

33. במספר ההקפות דנו הפוסקים

פסקים דיני ומנהגי ההקפות והלכות

מהר"ש שרעבי זלה"ה שהיה מקפיד על זה מורה באצבע בקונטרס צפורן שמיר סימן י"ב בן איש חי פרשת וזאת הברכה אות י"ז, ע"כ, והו"ד באחרונים).

ונוהגים לומר הסדר שנדפס במחזורים בין הקפה להקפה, ואומרים הבקשות אף בשמחת תורה שחל בשבת. (ראה מה שהתבאר בזה לקמן בחלק בירורי הלכה).

דיני הריקודים לכבוד התורה

ריקוד לכבוד התורה

נהגו לרקוד ולפזז לכבוד התורה ולמחות כף על כף, ואף ששמחת תורה שחל בשבת מותר.

מחיית כפים בסעודת שמחת תורה

ואף בשעת הסעודה או הקידוש ששמחים לכבוד התורה מותר למחות כפים. ויש מחמירים בזה. (נתבאר בהרחבה בחלק בירורי הלכה).

מעלת השמח והרוקד בשמחת תורה

השמח בשמחת התורה יזכה לבנים תלמידי חכמים ושלא תמוש התורה מפי זרעו. (כן כתב במועד לכל חי סימן כה אות מא, וכ"כ בבא"ח פרשת וזאת הברכה אות יח, וכ"כ בספר יסוד ושורש העבודה שער יא פרק טז, וכן העידו על האריז"ל בפרי עץ חיים שער הלולב פ"ח שהיה משורר ורוקד בכל כוחו, ועי' משנ"ב ס' תרס"ט סקי"א, ושמעתי ממו"ח הגר"ש יאיר שליט"א בשמחת תורה תשפ"ב, ששמע מהגאון רבי יוסף עדס זצ"ל אביו של הגאון רבי יהודה עדס שליט"א על אביו של מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל שהיה רוקד ומשמח בבית הכנסת ביום שמחת תורה ומשורר זכה לבן תלמיד חכם שיאיר את כל עיני עם ישראל, והיו קוראים אותו יעקב גלי, עכת"ד, וידידי הרה"ג שמואל כהן שליט"א מח"ס דברי שמואל וש"ס מירושלים עיה"ק האריך בכל זה בארוכה).

קניית ההקפות

יש מקומות שנוהגים למכור ההקפות בדמים. ויש מקומות שנהגו למכור בדפי לימוד או בשעות לימוד. ויש להזהר בנדר זה לקיימו. ובדיעבד אם אינו יכול לקיימו, יש לעשות התרת נדרים עם פתח וחרטה אצל מי שבקי בדיני הלכות נדרים. [ואם קונה במקום אחד ההקפות בדפים, אינו יכול לקנות במקום אחר את ההקפות באותם דפים. ויש בכך גניבת דעת].

הפניית גבו לספר תורה בזמן הריקודים

מותר להפנות גב לספר תורה או לארון קודש בזמן הריקודים, כיון שהוא עוסק לכבוד התורה³⁵.

הגבהת ס"ת בריקודים בשמחת תורה

יש להזהר שלא להגביה הספר תורה יותר מידי, כדי שלא יהיה בזיון לס"ת, וגם שהס"ת ח"ו לא יפול על הרצפה.

הגבהה הפוכה

יש מבני אשכנז נהגו לעשות הגבהה שהכתב הפוך מהמגביה³⁶.

[ב]. עוד כתב שהוא רמז על סילוק משה רבינו שהניח לרבים את התורה.

[ג]. בשערי אפרים (ח' ב) שיש שנהגו לעשות כן לכבוד שמחת התורה ע"ש, וכן השיב הגר"ק בקובץ בנתיבות הלכה (מס' מא עמ' שפא).

[ד]. יש שנהגו כל השנה בב"ח (ס' קמז ס"ג) כתב שגדולי הראשונים היו עושין הגבהה שהכתב כלפי העם כדי שהציבור יוכלו לראות את הכתב של הס"ת ע"ש.

ואמנם הגר"ק השיב שם שלא נהגו כן. ומ"מ בפירוש שערי רחמים על השערי אפרים כתב שראה מדקדקין להדר מנהג זה ולכן לוקחים עם הרץ שהוא בעל זרוע וכוחו רב, כיון שלומדי התורה רובם ככולם תשושי כוח המה.

³⁵. בשו"ת אבני דרך (ח"ח סימן תעו) כתב לדון האם יש איסור להפנות גבו לספר תורה, וכתב שם שאף שיש שרוצים להחמיר בזה, מ"מ כתב שם שנראה לו שזהו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, ויש ללמד זכות שכל האגם עושה כלבוד התורה אין שייך בזה ביזוי ומוש"ה מצינו שכאשר האדם עולה לתורה הוא עומד עם הגב למי שיושב עם הספר תורה ואין בזה איסור או חילול לס"ת שהרי הוא קצת עוסק בכבוד התורה. וע"ע בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן סח ענף ג). וכן הביאו בשם הגר"ק דכיון שנעשה לכבוד התורה.

³⁶. מצינו בכך כמה טעמים

[א]. בא"א מבוטשאטש (מהדו"ת ס' תרס"ט) כתב כיון שבשמחת תורה יש עולים ריבם והמגביה נוטל שכר כולם ומראה לכולם את רוב שכר.

הקפות בס"ת פסול

נהגו להוציא את כל הספרי תורה שבהיכל, ואף לעשות הקפות בס"ת פסול³⁷.

הבאת ספרי תורה

יכולים להביא ספרי תורה ממקומות אחרים לצורך שמחת תורה שירקדו וישמחו בהם³⁸.

דיני עמידה בפני ספר תורה בזמן ההקפות

יש לעמוד בפני הספר תורה כל זמן ההקפות, אלא א"כ הספרי תורה מונחים על הבימה, אם אוחד ספר תורה בידו אין לו איסור לשבת. ואף יש שהקילו לסמוך על זה שיש מחיצה של אנשים בזמן הריקודים, אך לכתחילה אין לסמוך ע"כ³⁹.

הנייר מעט מהאותיות ובזה יכול להוציא את הספר תורה ממקום למקום אף בלי עשרה אנשים, ע"ש, אולם כל מעלה זו צריך לעשותה בערב שמחת תורה..

³⁷ . בשו"ע יו"ד סימן רפ"ב סעיף ב' כתב שהרואה אדם הנושא ספר תורה צריך לעמוד, וכתב בערוך השולחן (שם סק"ה) שלכן בשעת ההקפות בשמחת תורה בשעה שמסתובבים עם הב"ת סביב לבימה חייבים לעמוד, אבל בין הקפה להקפה שהס"ת בידם ועומדים במקומם א"צ לעמוד משום שאז נחשב כאילו הס"ת במקומו שא"צ לעמוד, ע"ש, וא"כ יש מקום להקל בין הקפה להקפה. אולם מדברי המשנ"ב בסימן קמו סקי"ז לא נראה הכי, וכן הו"ד החזו"א בארחות רבנו ח"ב עמ' שט ע"ש.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סימן קלט) נשאל בענין זה, ושם הסיק שדוקא במוליך את הס"ת להגיע למקום מסוים בשביל לקרות בו או לאיזה צורך חייבים לעמוד מפני הס"ת בשעה שמוליכים אותו עד שיגיע למקומו אבל המוליך ס"ת ומסתובב עמו סחור סחור כמו בזמן ההקפות ואין בדעתו להוליכו לאיזה מקום יעד וכל שטח הסיבוב נחשב כמקומו ונמצא שהס"ת עומד במקומו שא"צ לעמוד בפניו ובזה נחא מנהג המתעבים להם אחר שהתעייפו בשעת ההקפות הס"ת, וכתב שם שאף הגה"ק מקאמרנא שולחן הטהרו (או"ח סימן קמח קמט) כתב ובשמחת תורה בעת ההקפות נהגו לישב ואינו נכון כ"כ ע"כ, והרי שהוא לא פסל את הדבר, ולכן יש ללמד זכות את הנוהגים כן עתכ"ד, וכן כתב בשו"ת ויברך דוד (חאו"ח סימן פ) בשם ספר בארות יצחק (הל' לולב עמ' שמט) וכן הו"ד הגרש"א והו"ד בהליכות שלמה (סוכות פי"ב ס"ט) ללמד זכות על העולם שיושבים אף בשעת ההקפות שמאחר וכולים רוקדים עם הס"ת נחשב הבית הכנסת כמקומו של הס"ת וכאלו הס"ת מונח במקומו, אולם מ"מ צריך לעמוד בהקפה אחת שזה עיקר ההקפה ע"ש.

עוד יש שדנו משום שיש מחיצה של אנשים, כן הביא שם בשם הגרש"א, שכיון שיש אנשים שרוקדים מעגל שלם, א"כ חשיב מחיצה, וכמו שמצינו בכמה דוכתי. וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שיט), וכן כתב בספק קיצור דיני הו"ר ושמח"ת (עמ' כג) שכן שמע מהגר"ח קניבסקי שליט"א, ומ"מ הזהיר שם שיש לבדוק שכל הזמן יש מחיצה ולא תתפרק ע"ש, ובקונטרס מים חיים כתב שהרב מפוניב'ז עמד כמה שעות על זמן ההקפות אע"פ שהעירו לו שיש מחיצת בני אדם, ומצדד שם שהוא מטעם שמא תתפרק המחיצה.

³⁷ . במקור חיים כתב שהמנהג להוציא את כל ספרי התורה אפילו הפסולים.

ובספר לוח המוקצה השלם, (ערך ס"ת פסול) כתב דס"ת פסול הוא מוקצה, וא"כ לכאורה אסור להשתמש בזה בשמיני עצרת, מ"מ הו"ד הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בספר שלמי מועד (עמ' קעד) הובא: סבר רבנו הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל אף על פי שכל שבת ויום טוב נראה שספר תורה פסול דינו כמוקצה מחמת חסרון כיס ואסור בטלטול דכיוון דמקפידים שלא ללמוד בהם מתוך ספר תורה אפילו פסול אלא בציבור ומייחדים לו מקום אם כן הריהו עומד עתה רק לתיקון שהוא אסור בשבת ויום טוב וכיוון שכן לכאורה הוזה ליה הריהו כשעון שעמד מלכת או שנפל ממנו בורג דהוי מוקצה והכא נמי וגם כאן הוזה ליה הריהו מוקצה מחמת חסרון כיס מכל מקום בשמחת תורה נהגו להקיף גם בספרי תורה פסולים ואין חשש בדבר, עכ"ד, וכן הובא בהליכות שלמה (עמ' רמה), וע"ע בשמירת שבת כהלכתה (פרק כ' הערה ע"ה). ומבואר דאף דאיכא אסור, מ"מ נהגו להקיף, ועדיין לא מבואר האם חשיב כהקפות, או מה שעושים כן לשמחה בעלמא.

ושוב ראיתי בשו"ת נודע ביהודה (חיו"ד סי' ע"א) שספר תורה פסול אית ביה כל קדושת ספר תורה ע"ש, וא"כ שפיר מיקרי הקפות. ומשום מוקצה כתב בקובץ דברי שיח (סוכות עמ' ט) שאינו מוקצה כיון שיכול ללמוד בו. ואמנם בארחות רבינו (ח"ב עמ' שח) הביא שבעל הקהלות יעקב היה יושב כל השנים בהקפו (מלבד שנה אחת שביקש ספר כשר) אך ההקפות עצמם הקפיד להקיף דוקא עם ספר תורה כשר עכ"ד, ומבואר דאיכא דין דוקא בס"ת כשר. וכן הביא בגם אני אודך ש"ס וענינים שונים ח"א (עמ' קפט) שענה בזה הגר"ח בזה"ל: מותר אע"פ שבספר תורה פסול לא קוראים אבל יש בו קדושה עכ"ד. ובשו"ת מעשה נסים (ח"ה סימן מ"ז) כתב שמותר להוציא אותו לרקוד איתו אע"פ שאינו מוגה ע"ש

³⁸ . וע"ע בספר פני אהרון (חאו"ח סימן י') מה שהאריך בזה, וע"ע בשו"ת מהר"ם בריסק (חלק א' סימן סג) ע"ש. וראה עוד בהליכות שלמה (סוכות פרק יב סעיף יד) שכתב כשאין בבית הכנסת מקום לעריכת מנינים נוספים לקריאת התורה שאפשר להוציא ספרי תורה מבית הכנסת לבתים אחרים ולהחזירם לאחר קריאת התורה, וע"ע בכף החיים (סימן קלה סק"פ) שכתב שיש סמך למנהג זה מימות המקדש, וע"ע בשו"ת יבי"א (ח"ד חאו"ח סימן ט"ו) בשו"ת מעשה נסים (ח"ה סימן מז) כתב דעדיפא שילכו עמו עשרה אנשים, וע"ש שהביא עיצה טובה ומועילה, להדביק נייר למטה בחלק של הקלף הריק ושיכסה

צורת הפתח

ולכתחילה טוב לעשות צורת הפתח בחלק מהבית הכנסת כדי שהחולים והתשושים יוכלו לשבת לכתחילה.⁴⁰

סמיכה כעמידה

אסור להסמך על הסטנדר, בשעה שהס"ת אינו מונח באופן שאם יפול הסטנדר יפול גם הוא. (משנ"ב סי' צ"ד סק"ג).

הראויים לרקוד ולקחת ספר תורה

הקפות לאבל בשמחת תורה

אבל מותר לומר הקפה מאחת משבעה הקפות עם הספר תורה בשמחת תורה, ואף להקיף את הספר תורה, אבל לא לרקוד, ויש מתירים שהאבל יכול לרקוד אף הקפה אחת [ויש מחמירים רק עם ספר תורה], ויש שנהגו להקל אף יותר, כיון שאם לא ירקוד הרי הוא אבילות בפרהסיא.⁴¹

לתת ספר תורה לקטן

אין לתת ס"ת לקטן בשעת ההקפות אלא לגדול בן דעת⁴², מ"מ נוהגים לתת להם ספרי נביאים.

גוף נקי למי שמחזיק את הס"ת

יש ליזהר שגופו יהיה נקי שמחזיק את הס"ת, ויזהר אף שלא להפיח.⁴³

ירקוד שהליכה גרידא אין בה שמחה משא"כ ריקוד, וכע"ז הו"ד הגרי"י פישר זצ"ל בהליכות אבן ישראל מועדים ח"ב פרק לזה ס"ב.

ג. ולגבי הקפה אם מותר לאבל, מצינו כמה דעות בפוסקים, א' יש מחמירים שאסור אף לתת לאבל הקפה בשמחת תורה, וכן בקובץ אליבא דהלכתא (מס' קי עמ' קמג) הובא מהגר"נ קרליץ זצוק"ל שאין נותנים לאבל הקפה בשמחת תורה ואם הוא רב בית הכנסת שיתנו לו הקפה אבל שלא ירקוד, ב' עוד כתב בקובץ אליבא דהלכתא בשם הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א שבשמחת תורה אבל מקיף רק פעם אחת בס"ת בלי ריקודים, והיינו שיתנו לו ס"ת ולא יקח מעצמו, ושכן כתב בספרו קיצור הל' המועדים סוכות פרק כג סי"ג. ג' יש מחמירים אף בהקפה, וכ"כ באורחות רבינו (ח"ב עמ' שטו) בשם החזו"א זצוק"ל שהיה אבל על אמו בתוך י"ב חודש בהקפות בשמ"ע הקיף עם הס"ת ושכן הורה לאחרים.

ד. יש מתירים אף לרקוד מעט, וכן השיב הגריש"א בקובץ תשובות (ח"ב סימן לז) שיכול להשתתף בהקפות וגם בריקוד אלא שעליו למעט בריקוד מכפי שהוא רגיל בכל השנים עכ"ד, והו"ד בקובץ אליבא דהלכתא שם והוסיף שם שכן שמע בשם הגאון בעל השבט הלוי זצ"ל, וכן כתב בספר דברי סופרים פרק נב סעיף סד שמותר אחרי שלושים אף להרמ"א לרקוד.

42. כן נראה מדברי המשנ"ב בסימן קמ"ז סק"ט, ע"ש, ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סוס"י צה) כתב שאפילו אם אביו אוזז עמו אין להתיר דהוי בזיון לס"ת ע"ש, ובחזו"ע סוכות עמ' תסג.

43. בסמ"ג (מ"ע ג) נראה שמי שמחזיק ספר תורה צריך ליזהר שיהיה לו גוף נקי כמו לבישת תפילין, וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן סח) בשם הגריש"א שלא להפיח כשמחזיק ס"ת בהקפות, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן צה) אבל שם כתב לבעיר שהפוסקים סתמו בזה ולא הזכירו דין זה, וכן דהרי במשנ"ב מוכח דאסור לתת לבן דעת לשמור אבל לא משום גוף נקי כמו שמצינו לענין תפילין, ובע"כ דאינו אלא הנהגה ראויה, אבל אינו חובה לדינא.

40. וכן הביא הגרי"א דינור שליט"א בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל (גליון מים חיים מס' 141) שאפשר לעשות לפני יו"ט צורת הפתח בחלק אחד של בית הכנסת, ונחשב למחיצה ואז אפשר לשבת בצד השני של בית הכנסת, וכתב בספר תורת המועדים (תרס"ט סקי"ג) בשם הגר"ח"ק שדעת החזו"א שיהיה מהני דוקא אם נעשה לשם צורת הפתח. וכן הוא דעת הגר"ח"ק והובא בקונטרס יקרא דאורייתא (עמ' לה) שאם נמצא הס"ת ברשות אחרת מהני דלא עדיף משומע קולו מרואה ס"ת שא"צ לעמוד. ועוד בענין צורת הפתח כתב בספר קיצור דיני ומנהגי הו"ד ושמח"ת (עמ' כב) שאמר לו הגר"ח"ק שצריך לעשות צורת הפתח חשוב וניכר שאם יעשה רק חוט דק מכאן ומכאן אע"פ שעפ"י דין נחשב כמחיצה מ"מ אם יושב שם אין כבוד הס"ת כיון שנראה הכל כחדר אחד ממש. עוד כתב שם שהסתפק במקום שחלק מבית הכנסת נמוך [כי יש עזרת נשים למעלה וכודמה] ויש שם ג' מחיצות ופי תקרה, אם מותר לשבת שם בשעת ההקפות, וכתב שם שהגר"ח"ק אמר לו שגם בזה ראוי להחמיר כיון שהכל בית הכנסת אחד.

41. לכאורה נראה שמעיקר הדין מותר אף לאבל לרקוד, כיון שיש היתר לרקוד ביום זה משום כבוד התורה וכמו שהובא תשובת רב האי גאון בשו"ת מהרי"ק (שורש ט'), ולמעשה מצינו בזה כמה דעות בפוסקים.

א. אסור לרקוד, כיון שהוא רק מנהג, וכמו שבהקפת לולב שהוא מדינא דגמרא אסור כ"ש הכא שהוא ממנהג, וכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (ח"ד סימן קלו) ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' רכ"ו), ואין בזה אבילות בפרהסיא, כיון שיש הרבה אנשים שאין מקפידים, וכ"כ במועד לכל חי (סימן כה סעיף לט) והו"ד בכה"ח (סי' תרס"ט סק"ג) שמותר להיות אבל אסור להקיף.

ב. מותר להקיף, ואסור לרקוד, וכ"כ בגשר החיים (עמ' רס) ושכ"כ בדרכי חיים ושלום (סי' תתט) וכ"כ בחזו"ע (סוכות עמ' תז, אבלות ח"ב עמ' שסה), וכן הו"ד הגרש"א בהליכות שלמה מועדים ח"ב פרק יב סי"א שאבל מותר להקיף את הבימה עם ספר תורה בשמחת תורה אבל לא

לקחת ס"ת ולא למאן

מי שנותנים לו ס"ת אסור למאן לקחתו⁴⁴, ומ"מ אם מסרב לקחת את הספר תורה מחמת חולשה אינו בכלל זה. (עי' שו"ת תורה לשמה סי' צ"ה, וסי' תכ"ח).

לקחת הספר תורה ביד ימין

הנותן ספר תורה וכן המקבלו, צריך שיהיה ביד ימין ואף שהוא איטר יד. (משנ"ב סימן רפ"ב סק"א וע"ע בשערי אפרים שער י' ס"ב).

נשים כספר תורה

אין להביא את הס"ת לנשים כלל, וכ"ש לנשים שאינם טהורות או פרוצות. אמנם להביא הס"ת ליד לנשקו אין איסור⁴⁵.

דיני השירים ששרים בשמחת תורה

ראוי לשיר שירים לכבוד התורה, ולא שירים שאינם לכבוד התורה או ניגונים שאינם ראויים.

האדרת והאמונה, יש שהקפידו שלא לשיר, [וכמו שכתב במשנ"ב (סי' תקס"ה סק"ב) שאין לומר האדרת והאמונה בציבור, כי אם ביו"כ] אמנם יש שנהגו לשיר, [וכמו שכתב במעשה רב (אות רלג) שהגר"א נהג לאומרו ברינה וקול זמרה בשמחת תורה].

הקפות שניות

נהגו בני ספרד לעשות הקפות שניות בשירים וריקודים. ואף מבני אשכנז רבים נהגו כן⁴⁶.

והגדולים מאז היו יוצאים במכתב מחאה וכו' והלב כואב שאני לכתוב בדברים אלו וכו' ובטוחני דנשי ישראל יעשו טוב בולא רע ואך טוב וחסד ירדפוננו כל ימי חיי ע"ש, ואנן מה נעניה אבתריה. ומלבד המבואר בסי' פח. ע"ש.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ו' סימן עג) נשאל אם אפשר להכניס ביום שמחת תורה ס"ת לנשים שבע"ז כדי שינשקו את הספר, והשיב שיש להסתפק בכך, אבל נראה מדבריו שאם מעבירים אותו סמוך למחיצת העזרת נשים במיוחד בעבור שינשקוהו הנשים אין איסור ע"ש. והו"ד בעסיס רימונים (עמ' שצג) ומש"כ שם שיש להתיר לנשק רק בימי טהרתן, יל"ע מנא ידע. ועכ"פ לנשים פרוצות או פרועות ראש, כמצוי במקומות שמתחזקים בהקפות שניות שמוציאים הס"ת לרחובה של עיר או בהכנסת ספר תורה וכדו', יש להחמיר.

ומצד טלטול הס"ת לעז"ז, נראה מדברי השבט הלוי נראה שאין חשש, כיון שאין בו שימוש בעצם, והגרד"ק ציין לדברי הגמ' בחגיגה (דף טז ע"ב) אמר רבי יוסי סח לי אבא אלעזר פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים, לא מפני שסמיכה בנשים, אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים ע"כ, וה"ה הכא.

⁴⁶ . בכך החיים בסימן תרס"ט סק"ל דהביא מה שכתב בשער הכוונות דף קד ע"א יום שמחת תורה מה שנהגו להוציא הספרים חוץ להיכל וגם להקיף עמהם וכו' ובערבית דמוצאי יו"ט מנהג אמיתי הוא, ועוד הביא ר' חיים ויטאל שהעיד על רבו האריז"ל וגם ראיתו בלי למוצאי יו"ט שהלך לבית כנסת אחר והקיף שבעה הקפות והלך לדרכו ומצא בית כנסת אחרת

⁴⁴ . כן כתב בשו"ת האלף לך שלמה (סימן לז) שהוא דומה למי שקראהו לעלות לתורה ואינו עולה שגורם לקיצור ימיו. וראיתי שכתבו בשם שר התורה הגר"ח קניבסקי צוק"ל שמסופר על הגר"ח מבריסק זיע"א כשהיו מכבדים אותו בשעת ההקפות בשמחת תורה להחזיק ספר תורה לא היה מוסרו אח"כ מעצמו לאחר אלא אם אחר בא לקחת ממנו ונהג כן עפ"י הגמ' בברכות דף נה ע"א ג' דברים מקצרים ימיו ונשותיו של אדם ואחד מהם מי שנותנים לו ס"ת לקרוא ואינו קורא, וסבר שבכל זה מי שנותנים לו לאחוז ס"ת והוא נותן לאחר. והגר"ח קרא מקור להנהגה זו מתוספתא בתענית (פ"א ה"ח) סדר תעניות כיצד מוציאין את התיבה לרחובה של עיר ונותנין עליה אפר מקלה ולא היו מתחלפין עליה אלא אחד יושב ומשמרה כל היום, והיינו משום שגנאי להחליף עם אחר שאז נראה שרוצה ליפטר מזה, וכע"ז בירושלמי ריש פ"ב דתענית ע"כ.

⁴⁵ . אף שבשו"ע (יו"ד סי' רפ"ב ס"ט) כתב "כל הטמאים, אפילו נדות, מותרים לאחוז בס"ת ולקרוא בו. והוא שלא יהיו ידיהם מטונפות או מלוכלכות".

מ"מ כתב ברמ"א (או"ח סי' פ"ח ס"א) "יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, וי"א שמוותרת בכל, וכן עיקר, אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה", ומבואר מדברי הרמ"א שיש להחמיר שאשה נדה לא תגע בספר, ואף שלמעשה מקילים להתפלל בבית הכנסת, ומ"מ כל הפוסקים המקילים היינו דוקא להכנס לנדה לבית הכנסת ולהתפלל ולא לגעת בספר תורה, וכ"כ להחמיר בג"ד בשו"ת חוקי חיים סי' כ"ב

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ח סימן סז אות ד') כתב לגבי ריקוד לס"ת עם נשים, שאסור להם לקחת ס"ת להקפות ואוי נא לנו כי עלינו לכתוב על דברים כאלו בזמן שבדור הקודם לא חלמו ע"ז

השתתפות אבל בהקפות שניות

בהקפות שניות אבל בתוך השנה על אביו ואמו, מותר להשתתף ואף להקיף, אך אם יש מוזיקה יש להחמיר שלא ישתתף, ואם הולך בשביל ילדיו, ולא בשביל עצמו, כיון שאין לו כוונה להנות מהמוזיקה מותר להשתתף⁴⁷

ושוב ראיתי בשם מרן הגרי"ז שאמר שבשמחת תורה אפשר לרקוד ולשמוח אחר יציאת החג כי השמחה והשירה הוא משום סיום התורה וזה שייך אפ' לאחר זמן יציאת החג, אבל במוצאי פורים אמר שלא שייך להמשיך אחר הזמן כי זה שייך דוקא באותו היום שהוא "יום משתה ושמחה", וע"ע במע"ר רל"ג שעיקר שמחתו היתה רק מתי שהוציאו הס"ת, אבל להוציא הס"ת אפשר אפ' לאחר זמן יציאת החג, ועי"ש עוד באות רמ"ח שהחשיך היום בפורים הפסיק מן השמחה ומדיוק כאן כדברי הגרי"ז זל"ה.

⁴⁷. ע"פ מש"כ בכף החיים בסימן תרס"ט סק"ל, ולכן י"ל דה"ה בהקפות שניות, אך יהיה מותר לו להקיף רק הקפה אחת, ותליא במח' הפוסקים כנ"ל לגבי שמחת תורה. אך לדעת החזו"א שלא נהגו בהקפות שניות יש להחמיר, אך אם יש מוזיקה יש להחמיר.

שנתאחרו בהקפות וחזר להקיף עמהם עכ"ל, והביא שם הכה"ח שכך נהג הגר"ש שערבי, וכתב שכן הוא מנהג בית א-ל.

אמנם בספר הוראות והנהגות ד"א ממרן הגר"ח שהביא בשם החזו"א שהחזו"א לא סבר מהקפות שניות, אלא רק מהקפות בשמחת תורה. ועוד מובא מעשה מהחזו"א ששמע בחורים ששרים והאר עינינו בתורתך, ואמר ע"ז שבמקום לשיר שישבו ללמוד. ומובא עוד מעשה ממרן הגרי"ז זצוק"ל שבמוצאי שמחת התורה התקבץ המניין הקבוע בבית הרב מבריסק זצ"ל, ואז אחד הנוכחים אמר כמה קשה הפרידה מהימים נוראים של חדש תשרי הימים הנועלים ומרוממים ועכשיו מוצאי שמחת תורה אנחנו נפרדים מהימים המרוממים האלו. ואמר ע"כ הרב מבריסק זה נכון אבל כשאנחנו נזכרים בלילות החורף הארוכים המאירים שאפשר ללמוד בהם בהתמדה עצומה בזה אנו מתנחמים.